

ივერია

ფასი ნომრისა 10 კაპიეტი.

№ 6

კვირა, 9 აპრილი

ქოველკვირული გაზეთი

ფასი წლის დამლევადას 3 მან.; ხუთი თვით 2 მან. 1877—1906 ადრესი: ტფილისი, ფრეილინის ქ., № 5. ტელეფ. № 922.

სტრუქტურა: — ნაფიც მსახულთა სამართალი, ივ. ზურაბიშვილი-სა. — თანამედროვე ვითარება, კ. ს. — სა. — იმერეთში, ქაჭუღელისი. — ერთგუნება ისტორიაში (პ. ლავროვის „ისტორიულ წერილებიდან“), თარგმანი დ. ქალაველიძისა. — ბიბლიოგრაფია, ივ. რამიშვილისა. — ეიფელის კოშკზე, აკაკისა. — მიხაკას ნამუშავარი, ვ. შალიკაშვილისა.

ნაფიც მსახულთა სამართალი

დღეს-დღეობით ნაფიც მსახულთა სამართალი მეტ-ნაკლებად შემოდებულია ყველა ევროპის სახელმწიფოში, მაგრამ დღესაც არ დამცხრალა კმათი ამ სამართლის მოსარჩლეთა და მოწინააღმდეგეთა შორის.

ნაფიც მსახულთა სამართლის მოწინააღმდეგენი უარს არ ჰყოფენ იმ აზრს, რომ დამნაშავეის განსამართლების საგანი უნდა იყოს საზოგადოების დაცვის ინტერესი, ან როგორც გახდა: ხომ ვერ იტყვიან, რომ ხალხია შექმნილი ამა თუ იმ დაწესებულებისათვის და არა ესა თუ ის დაწესებულება ხალხისათვის? არა, ამას არ ამბობენ, მაგრამ ამტკიცებენ, რომ ხალხს ან, უფრო სწორედ, მის წარმომადგენლებს, ე. ი. ნაფიც მსახულთ, არ შეუძლიათ წესიერი და ნამდვილი განსამართლება დამნაშავეისა. ამგვარ აზრს დასასაბუთებლად მოჰყავთ შემდეგი აზრები.

ნაფიცი მსახულთა ხშირად იცვლებიან და ამიტომ მათ განაჩენებს შემთხვევითი ხასიათი ეძლევა; ნაფიც მსახულთების სამართალი იგივე ქუჩის სამართალია; ნაფიცი მსახულთები სასამართლოში უსიტყვო მსმენელები არიან და გამტკუნება-გამართლება კი მათ ხელშია; ნაფიც მსახულთებს არ ევალდება განაჩენის დასაბუთება და ამიტომ შესაძლებელია, რომ ისინი არ მოკიდონ თავიანთ დიდ მოვალეობას ისე გონიერად და გულდასმით, როგორც საჭიროა. აი ის ვითომდა ნაკლულევაწება ნაფიც მსახულთა სამართლისა, რომელსაც უკეთებენ მას მისი მოწინააღმდეგენი.

არ არის საჭირო არც დიდი ცოდნა და არც დიდი დაკვირვება ამ საბუთების უსაბუთაობის დასაჩვენებლად და დასამტკიცებლად. მივყვით მუხლ და მუხლ. ნაფიცი მსახულთები ხშირად იცვლებიან და ამიტომ მათ განაჩენებს შემთხვევითი ხასიათი ეძლევათ. მართალია, ნაფიცი მსახულთები ხშირად იცვლებიან საზოგადოდ მიღებულია, რომ ერთი და იგივე რაოდენობა ნაფიც მსახულთებისა მოსამართლეობს მხოლოდ რამდენსამე საქმეში, ეგრედ წოდებულ სესსიაში. ნაფიც მსახულთა სამართალი არსებობს ევროპაში რამდენიმე საუკუნეა და, რამდენადაც მისი ისტორია გვიჩვენებს, მის განაჩენებს სრულებით არ ეტყობა არავითარი შემთხვევითი ხასიათი.

ან კი რას ნიშნავს „შემთხვევითი ხასიათი“? შემთხვევითად ლაპარაკი შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როდესაც ერთისა და იგივე მოვლენის შესახებ ერთნელ ერთს იტყვიან და მეორეჯერ — მეორეს, მაგრამ შეიძლება განა იგივე ითქვას გარეგნად მსგავს ბოროტმოქმედების შესახებ? შეიძლება ითქვას, რომ ყველა მკვლელობა ერთნაირია, ერთი და იგივე მოვლენა არის? დღეს უსუსურმა ბავშვამ კი იცის, რომ გარეგნად მსგავსი ბოროტმოქმედებანი დიდად განირჩევიან ერთი მეორისაგან, რომ არც ერთი მკვლელობა, მაგალითად, მეორეს არა ჰგავს თავის შინაგანის პირობებით. შემთხვევით ხასიათზე სწორედ იმას შეუძლია ლაპარაკი, ვინც არ არის მიჩვეული საქმის ღრმად ჩაკვირვებას და იმ თავისებურების აღმოჩენას, რომელიც ყოველ ცალკე მოქმედებასთან ახლავს. ყოველივე ბოროტმოქმედება იმდენადვე განირჩევა მსგავსისაგან, რამდენადაც ადამიანი ადამიანისაგან, და, როგორც ორი სრულებით მსგავსი ადამიანი წარმოუდგენელია, ისე წარმოუდგენელია მათი სრულიად მსგავსი საქციელიც. მართალია, სახელმწიფო მსახული ხშირად ერთნაირად სჯის მხოლოდ იმის მიხედვით, რომ ერთი ბოროტმოქმედება გარეგნად ემსგავსება მეორეს. ამრიგად ასეთ მსახულთის განაჩენები მოკლებულია „შემთხვევითი ხასიათის“ და ერთგვარია, მაგრამ ასეთს ერთგვარობას სამართალთან არაფერი არ აქვს საერთო. ამგვარი მოსამართლე მოსამართლე კი აღარ არის, არამედ რაღაც მანქანა, რომელიც ამოწმებს გარეგან პირობებს და დაწესებულის ნიხრის მიხედვით ასამართლებს დამნაშავეთ, თითქო ისინი ცოცხალი ადამიანები კი არ იყვნენ, არამედ რაღაც უსიცოცხლო საგნები. ასეთი შეხედულება ჰქონდა ერთ დროს მედიცინას, როდესაც ავადმყოფს კი არ სწამლობდნენ არამედ — ავადმყოფობას. ჩვენს დროში კი სწამლობდნენ ავადმყოფს და არა ავადმყოფობას. ამ სახით ის, რასაც მოწინააღმდეგენი შემთხვევითს უწოდებენ, ნიშნავს ცალკე საქმის, ცალკე დამნაშავეის განსაკუთრებულ შესწავლას და ასეთ შესწავლის მიხედვით განსამართლებას, ხოლო ასეთი სამართალი უფრო მართლიერია და უფრო უნაკლებია.

ნაფიც მსახულთა სამართალი იგივე ქუჩის სამართალი არის. მოწინააღმდეგეებს არ მოსწონთ, რომ იმ თორმეტ კაცში, რომელნიც შეადგენენ ნაფიც მსახულთ, ირჩევენ ყველა სრულწლოვან და პატიოსან მოქალაქეს. ასეთს თორმეტეულს, რასაკვირველია, ვერ დაერქმევა ქუჩის ხალხი იმ აზრით, რა აზრითაც ამბობენ ამას ნაფიც მსახულთა მოწინააღმდეგენი. ჩვენს ხალხში ნათქვამია: შვილმა კაცმა რომ გითხრას, ბრმა ხარო, უნდა დაიჯერო. ამით ხალხს ის უნდოდა ეთქვა, რომ შვილ კაცს, ერთად შეყრილს, შეუძლია ნამდვილ საზოგადოებრივ აზრის გამოთქმა. ამასთან ეს ანდაზა სრულებით არ მოითხოვს, რომ ეს შვიდი კაცი დახელოვნებული იყოს

თვლების გასინჯვაში. მით უფრო თორმეტ კაცს, რომელნიც სასამართლოში მოისმენენ რაიმე საქმეს, შეუძლიათ ამა თუ იმ დამნაშავეს შესახებ გამოსთქვან ის აზრი, რომელსაც საზოგადოება გამოსთქვას ამისვე შესახებ, ე. ი. შეუძლიათ საზოგადოებისა და ხალხის მაგიერობა გასწიონ. აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს მოსაზრება, ე. ი. ნაფიც მსაჯულთა „ქუჩის ხალხად“ მონათვლა გამოწვეულია უფრო გაღანძვრის სურვილით, ვიდრე ნამდვილის კრიტიკით.

ნაფიცი მსაჯულები უსიტყვო მსმენელები არიან და გამტყუნება-გამართლება კი მათზე დამოკიდებულია. ამით მოწინააღმდეგე იმას ამბობს, ვირომც ნაფიცი მსაჯული არაფერ მონაწილეობას არ იღებდეს განსამართლებებაში და განუსჯეულად, ასამართლებდეს დამნაშავეს. აქ სამართლიანი იქნება იკითხოს კაცმა, როდენ მართებულად იქცევა მთელი ის საზოგადოება, რომელიც, სასამართლოში თუ სასამართლოს გარედ იცვლება ადვანტაჟს ხოლმე ამა თუ იმ საქმეს და ისე სდებს თავის საზოგადოებრივ მსჯავრს რომელსავე დამნაშავეს მოქმედებას? ექვს გარეშეა, რომ მთელის საზოგადოების თუ საზოგადოების ნაწილის მსჯავრი უფრო მართლიერია, ვიდრე იმ მოსამართლეთა განაჩენი, რომელნიც არა „უსიტყვო მსმენელებსავით“ არჩევენ სასამართლოში საქმეს, ვინაიდან ნათქვამია: ხმა ერისა — ხმა ლეთისაო. და თუ ეს მართალია საზოგადოების შესახებ, მართალი უნდა იყოს საზოგადოების წარმომადგენელთა შესახებაც. მართალია, ესენი უსიტყვოდ ყურს უდებენ იმას, რაც ხდება სასამართლოში, მაგრამ ეს კედე იმას არ ნიშნავს, რომ უყურადღებოდ გვიდებოდნენ საქმის წარმოებას.

უქანასწეო და უმთავრეს საბუთად ნაფიც მსაჯულთა სამართლის წინააღმდეგ მოჰყავთ ის, რომ ნაფიცი მსაჯულები ვალდებული არ არიან თავიანთი განაჩენი დაასაბუთონ. ნაფიც მსაჯულს ჰკითხავენ ხოლმე, დამნაშავედ სცნობს იგი ბრალდებულს, თუ არა. ამ კითხვაზე ნაფიცმა მსაჯულმა ერთის სიტყვით უნდა უპასუხოს, — ან ჰო ან არა, და ამ ერთ სიტყვაში არის მისი განაჩენი. ამ ერთის სიტყვის თქმა ძლიერ ადვილია, ამბობენ მოწინააღმდეგენი, და თუ მსაჯულს არ მოსთხოვეთ მისი „ჰო-არას“-ს დასაბუთება, მის მსჯავრს ეკარგება სიღინჯე და სერიოზული ხასიათი. საკვირველი მოსაზრებაა. სწორედ იმას უწუნებენ ნაფიც მსაჯულთა სამართალს, რასაც უდიდესი და უღრმესი მნიშვნელობა აქვს, რითაც ეს სამართალი ისე ძირითადად განიჩევა სახელმწიფო მსაჯულთა სამართლისაგან.

აქ ჩვენ დავხსენებთ მოწინააღმდეგეთა საბუთების თვითუღად დარღვევას და გადავალთ ნაფიც მსაჯულთა სამართლის დახასიათებაზე. მკითხველი ამ დახასიათებიდან უფრო ნათლად დაინახავს იმასაც, თუ რად სჯობია, რომ ნაფიც მსაჯულთ არ მოეთხოვებათ განაჩენის დასაბუთება.

ყველამ იცის, რომ ყოველ ბოროტმოქმედების გამო შესდგება ხოლმე გამოძიება, რომ, როცა გამოძიება დისრულდება, გამოძიებლისაგან საქმე გადაეცემა ხოლმე სასამართლოს. აი, როდესაც სასამართლოში რამდენიმე ამგვარი საქმე მოგროვდება, სასამართლო ნიშნავს დროს მათ განსახილველად. იქ, სადაც სისხლის სამართლის საქმეები ირჩევა ნაფიც მსაჯულებისაგან, საქმეების გარჩევაზე ინიშნება სასამართლოს სხდომა ნაფიც მსაჯულთა ასარჩევად. არჩევათი ხდება ამნაირად: იმ ოლქში რომელშიაც არის სასამართლო, ესა თუ ის დაწესებულება ადგენს იმ პირთა სიას, ვისაც კა-

ნონი მოსამართლეობის უფლებას აძლევს. სხვა-და-სხვა ქვეყანაში სხვა და სხვანაირი კანონია ამის შესახებ, ხოლო მცენიერული მოთხოვნილება ასეთია: ნაფიცმსაჯულებზე შეუძლია ყველა სრულ წლოვან ჯანსაღ მოქალაქეს, რომელიც არსადღეს არ ყოფილა სამართალში მიცემული და დაჯარი. როდესაც შესდგება ასეთი სია, ის გადაეცემა სასამართლოს და სასამართლო კენჭის ყრით ანუ, როგორც ლატარიაში, ბილეთების ამოღებით ირჩევს მოსამართლეთა საქირო რიცხვს ყველა იმ საქმეების განსახილველად, რომელიც წინდაწინვე არის დანიშნული. თითოულ საქმის გასარჩევად ამითგან ისევ იზავსით ირჩევა თორმეტი კაცი, რომელნიც წარმოადგენენ ნაფიც მსაჯულთ და სამართალი უნდა გაუჩინონ ხალხსა და სახელმწიფოს.

ნათქვამიდან მკითხველი ხედავს, რომ ნაფიცი მსაჯულები დროებით, სულ მოკლე დროით არჩეული მოსამართლენი არიან, და რომ მათი არჩევათი სრულის შემთხვევაზე დაოკიდებული. აი სწორედ ამაზე დამოკიდებული უმთავრესად ის უპირატესობა და უმჯობესობა, რომელიც ახლავს ნაფიც მსაჯულთა სამართალს. მხოლოდ ასეთი არჩევათი აძლევს ნაფიც მსაჯულს ხალხის ნამდვილ წარმომადგენლის ხასიათს. ვისიმე დნიშნული მსაჯული, ცოტა არ იყოს, თავის ამომრჩევლის მოთხოვნილებას უნდა აკმაყოფილებდეს; აქ კი შემთხვევით არჩეულ მსაჯულს ვერაფერ ვერ დააყვედრის მის არჩევათ, რადგან ის არის არჩეული მხოლოდ იმიტომ, რომ წვერია თავის ხალხის, თავის საზოგადოებისა. ამ რიგად ასეთი მსაჯული, ანუ უკეთ, მსაჯულები თავიანთ საზოგადოების ნაწილს წარმოადგენენ და მათ კრებულს იგივე ფერი სდებს, რაც მათ საზოგადოებას. მათი არჩევათი ხდება საქმეების გარჩევის დაწყებისთანავე, — მაშასადამე, წინდაწინ არჩევენ არ იცის, ვინ იქნება ის თორმეტი კაცი, რომელთაც დროებით მოსამართლეობის დიადი მოვალეობა დაეკისრებათ. და ამ გარემოებათ კი მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს: ამა მოახერხოს და მოასწროს ვინმემ, რაც უნდა მოხერხებული და გაქნილი იყვეს, ისეთ თორმეტ მოსამართლის მოსყიდვა, რომელთა საქმის გარჩევის წინააღმდეგ ვერაფერ ვერ დაასახელებს.

გარდა ამისა ასეთ არჩევანს სხვა შედეგიც მოჰყავება. გუშინ რომ ერთი თავისთვის ვაქრობდა, მეორე ექიმობდა, მესამე მოხელეობდა, მეოთხე უბრალოდ სადმე მუშაობდა და სხვა, — დღეს ასეთის არჩევის წყალობით, ერთად უნდა შეიყარნენ და თავიანთი აზრი გამოსთქვან იმის შესახებ: არის თუ არა ესა თუ ის ბრალდებული მანვე წვერი მათის საზოგადოებისა. საქირაა მხოლოდ მკითხველმა თავისი თავი წარმოდგინოს ასეთს მდგომარეობაში, რომ მიხედვს იმ სულის ვითარებას, რომელშიაც უნდა იმყოფებოდეს ნაფიცი მსაჯული. მოსამართლეობაში გამოუცდელი ნაფიცი მსაჯული, რომელსაც ერთის მხრით ვალად ედება საზოგადოების დაცვა მანვე პირთაგან, ხოლო მეორე მხრით თავისი სინდისი უბრძანებს, მანვე პირად არ აღიაროს უბრალო და უდანაშაულო ბრალდებული, იძულებულია თავის გონების მთელის ძალდონითა და ყურადღებით მოეკიდოს საქმეს, რათა ან ერთს, ე. ი. საზოგადოებას, და ან მეორეს, ბრალდებულს, არ უმტყუნოს. მოსამართლეობაში გამოუცდელია მას ნებას არ აძლევს იმედი იქონიოს, საქმეს ადვილად გაივებო, ტყუილსა და მართალს ადვილად მიხვდებო; მას, კანონების უცოდნარს, არ აქვს განსაზღვრული წარმოდგენა ბრალისა და უბრალობისა, და იმიტომ ნაფიცი მსაჯული იძულებულია იხელმძღვ-

ნელოს იმ წარმოდგენით, რომელიც მის ს ზოგადოეაში ტრიალებს და ამრიგად,—მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი უჩვევია სასამართლოსი და სრულებით ახალი კაცია სასამართლოში, — ნაფიცი მსაჯული ძალაუნებურად გამოსთქვამს საზოგადოების აზრს.

ამაშია სიცხოველე ნაფიცი მსაჯულთა სამართლისა და ამით განიჩნევა ეს სამართალი სახელმწიფო მსაჯულთა სამართლისაგან. სახელმწიფო მოსამართლე, რომელიც მუდამ დღე საქმეების გარჩევაშია გაბმული, ბოლოს რაღაც ხელოსანს ემსგავსება. შეიძლება პირველში იგი დიდს ყურადღებით მოეკიდოს თავის მოვალეობას, მაგრამ, რაც დრო მიდის, უფრო და უფრო ეჩვევა თავის ხელობას, თვალთაგან ეკარგება ის სხვა და სხვაობა, რომელიც არსებობს მის გარშემო, და ბრალდებულთა მაგერ ბოლოს ის თავის წინ მხოლოდ რაღაც გაუნძრეველ უსულო საგნებს და ხედავს. თუ პირველში ანაირი მოსამართლე კარგად არჩევედა ივანეს პეტრესაგან, ბოლოს პეტრეც, პავლეც და ივანეც მისთვის მხოლოდ ბრალდებულები არიან, რომელთაც ესა თუ ის კანონი ეხება. ნელ-ნელა და შეუუმჩვენლად ასეთ მოსამართლეს ეკარგება კვშირი ნამდვილ ცხოვრებასთან და მის გონებაში მეფდება განყენებული და უსიცოცხლო წარმოდგენა და მცნება. ასეთ გადაგვარებას, ნამდვილ ცხოვრებისაგან მოშორებას ხელს უწყობს ის გარემოებაც, რომ სახელმწიფო მსაჯული მოვალეა ყოველი თავისი განაჩენი და ცალკე მოქმედებაც ამა თუ იმ კანონს შეუფარდოს და დასაბუთოს. ვთქვათ, ბრალდებულს მკვლელობა ბრალდება. მოწმეებმა ერთხმად დაამტკიცეს ეს ბრალდება. კანონი ითხოვს მის დასჯას და მოსამართლე ვალდებულია დასაჯოს, რა გინდ შესაწყნარებელი გარემოებაც ახლდეს ბრალდებულის მოქმედებას; ვალდებულია იმიტომ, რომ მოკლებულია საშუალებას როგორმე დასაბუთოს ასეთ ბრალდებულის გამართლება. ნაფიცი მსაჯულსაც რომ მოეთხოვებოდეს თავისი განაჩენის დასაბუთება, ისიც ისეთსავე გეჰიკრებაში ჩავარდებოდა.

აქედან აღვიღად დანიხავს მკითხველი, რომ თუ ნაფიცი მსაჯული საზოგადოების წარმომადგენელია, თუ მისი განაჩენი უნდა გამოიხატოს საზოგადოებრივი სიმართლე, დასაბუთების მოთხოვნა მისგან მისი სინიღისის თავისუფლების შეზღუდვა იქნებოდა. ამას ისიც რომ დავუმატოთ, რომ იგი ხშირად სიმართლეს ინსტინქტიურად იგრძნობს,—ცხადი იქნება, რომ ის თავისუფლება, რომელიც მინიჭებული აქვს ნაფიცი მსაჯულს და რომელიც გამოიხატება მარტივ და დაუსაბუთებელ „ჰო“-თი და „არა“-თი, საუკეთესო თავმდებია ნამდვილ და უტყუარ სიმართლის და სამართლისა.

განაჩენის დაუსაბუთებლობას აქვს კიდევ ერთი დიდი მნიშვნელობა და ნაფიცი მსაჯულთა სამართლის მოწინააღმდეგეებს სწორედ ეს მხარე აწუხებს უფრო მეტად. ნაფიცი მსაჯული არ ასაბუთებს თავისი განაჩენს; ის ამბობს მხოლოდ: ჰო, დამნაშავეა; არა, უბრალოა. სხვა პასუხს მას ვერ მოსთხოვს ვერაფერ. რაც უნდა საქმე იყოს, რა ბრალიც უნდა ედებოდეს ბრალდებულს, ნაფიცი მსაჯულს ნება აქვს ან „ჰო“ სთქვას, ან „არა“. ამრიგად, რაც უნდა დამტკიცებული იყოს დანაშაული, ნაფიცი მსაჯულს შეუძლია გაამართლოს ბრალდებული. ხშირად მომხდარა, რომ თვით ბრალდებულს უღიარებია თავისი დანაშაული, ანუ უკეთ, თავისი მოქმედება და ნაფიცი მსაჯულთ გაუმართლებიან ასეთი დამნაშავე. დაკვირვებამ და გამოკვლევამ აღმოაჩინა, რომ ასეთი განაჩენები

რაიმე ტინის ან ახირების შედეგი კი არ ყოფილა, არამედ მეტად გონიერ და საფუძვლიან მიზეზით ყოფილა გამოწვეული. ნაფიცი მსაჯული საზოგადოების წევრია და მისი აზრი განმეორება საზოგადოების აზრისა, ~~საბრძანებელია~~ ნაფიცი მსაჯული რომელსავე მოქმედებას დანაშაულად არ სთვლის და ამართლებს, ეს იმის ნიშანია, რომ არც საზოგადოება ჩასთვლიდა ამ მოქმედებას დანაშაულად. თუ კაცი თავის მოქმედებას უარს არ ჰყოფს და საზოგადოება კიდევ ამ მოქმედებას არ უწყუნებს, მაშ სამართალში რაღად არის მიცემული აღმანი, იკითხავს მკითხველი. მართლაც, თითქო სასამართლოს გამოსაკვლევ საგანს მხოლოდ ერთი საკითხი უნდა შეადგენდეს,—ჩაიღინა ბრალდებულმა ის მოქმედება, რი მცლიც ბრალდება, თუ არა, ხოლო თვით ეს მოქმედება ხომ დანაშაულია, ამას რაღა თქმა უნდა,—ისეთ მოქმედებისთვის, რომელიც დანაშაულად არ არის მიჩნეული, ხომ სამართალშია ვერ მისცემენ კაცს. მაგრამ, დახეთ, კაცმა ისეთი მოქმედება ჩაიღინა, რომელიც კანონით დანაშაულად ითვლება, სამართალში რომ მისცეს კიდევ აღიარა თავისი მოქმედება, მაგრამ ნაფიცი მსაჯულსა მინც კამართლეს.

როგორც ზემოდ ვთქვათ, ამის მიზეზი მეტად საფუძვლიანი და გონიერია და არა შემთხვევა რამ ან ახირება. საქმე ის არის, რომ ყველა სახელმწიფოს აქვს შედგენილი ესრედ წოდებულ სისხლის სამართლის კანონები. ამ კანონებშია განმარტებული, რა და რა მოქმედება ითვლება დანაშაულად და რა დანაშაულს რა სასჯელი მოყვება. ასეთი კანონები, რა თქმა უნდა, ყოველ დღე ვერ გამოიცემა და ვერ გამოიცვლება. მართალია, კანონმდებელი თვალყურს ადევნებს მათ და დროის მოთხოვნილებისაგან ასწორებს, მაგრამ შეუძლებელია, რაც უნდა კარგად იყოს მოწყობილი კანონმდებლობა, ყველა კანონები კარგი იყოს, ხალხი და მისი ცხოვრება ვითარდება, ხალხის შეხედულება ხან-და-ხან სწრაფად იცვლება ამა თუ იმ მოვლენის შესახებ და კანონი, რომელიც უნდა გამოხატავდეს საზოგადოების შეხედულებას, მეტ ნაწილად ვერ სდევს თან ცხოვრების წინსვლას და ჩამორჩება ხოლმე. ახლა წირმოიდგინეთ, რომ მოქალაქე ჩაიღინა ისეთი მოქმედება, რომელიც დღევანდელ საზოგადოების თვალში ან სულ აღარ ითვლება დანაშაულად, ან დღეს უფრო ნაკლებ დანაშაულად ითვლება, ვიდრე უწინ, ხოლო დღესაც უწინდელი კანონია ძალაში, ის კანონი, რომელიც საზოგადოების უწინდელ შეხედულებასა ჩამოსხმული და იმ შეხედულების დამაკმაყოფილებელ სასჯელს შეიცავს. ცხადია, რომ სა ხელმწიფო მოსამართლე ამ კანონის ძალით დასჯას ამ მოქალაქეს, რადგან მას ნება არ აქვს კანონს გადაუხვიოს. ნაფიცი მსაჯულს კი სრული უფლება აქვს, ასეთი მოქალაქე სრულებით გაამართლოს. სტატისტიკით გამოკვლეულია, რომ, როდესაც კანონი დამკვლევებულია სრულებით ან მეტად სასტიკია, ნაფიცი მსაჯულები, მიუხედავად დანაშაულის დამტკიცებისა, ამართლებენ დანაშაულთ და ამით თითქო უთითებენ კანონმდებელს, კანონი არ გივარგა და იმიტომ ვამართლებთ დამნაშავესო. კანონმდებელმაც, რა თქმა უნდა, მხედველობაში უნდა მიიღოს ასეთი განმარტება და დამკვლეველი კანონი გააუქმოს და სასტიკი დაარბილოს, თორემ სულ ერთია,—ნაფიცი მსაჯულთან ასეთ კანონს ვასავალი არ ექნება.

ივ. ზურაბაშვილი.

თანამედროვე ვითარება

საზოგადოებას ჩვენში და რუსეთშიც ახლა მეტი სიფხიზლე და თავის ნამდვილ მდგომარეობის მეტი შეგნება ეტყობა. მართალია, ახლა აღარ გაისმის ქუჩებში ვაბედული სარევოლუციო სიმღერა და ხალხი წითელ დროშის ქვეშ საჯარო მიტინგებზე არ იკრიბება. მართალია, სხვა და სხვა პირები შეკრებილ ხალხში წინანდელივით აღფრთოვანებულ სიტყვებს აღარ ამბობენ... შეშინებული საზოგადოება ხმა-ჩაქმენდილი შესცქერის მისკენ მოღერებულ თოფ-ზარბაზნების საშინელ ლულებს და თითქო ხმის ამოდებასაც ვერ ჰბედავს, მაგრამ მაინც ყველასათვის, ვინც მიუდგომელად ჩაუვიკრიბება საზოგადოების ახლანდელ და წინანდელ მდგომარეობას, ცხადია, რომ ახლანდელ შიშთანობის დროს ხალხი მაინც მეტ შეგნებას იჩენს, ვიდრე წინანდელ „თავისუფალ“ მიტინგებსა და კრებებზე.

მართლაც, წითელი დროშა, სარევოლუციო სიმღერა და მიტინგებზე აღფრთოვანება თავის თავად წიგნების მაჩვენებელი არ არის: წითელ დროშას ბავშვებიც აფრიალებენ, სარევოლუციო სიმღერას ხშირად კოპწია ქალიც უმღერის სატრფოს მის სასიამოვნოდ, ხალხი მიტინგებზე საპროტესტოდაც იკრიბებოდა...

ეს პროტესტი უფრო გრძობით იყო გამოწვეული დიდი ხნის დაგუბებულმა უკმაყოფილებამ ბოლოს იჩინა თავი. ხალხმა ვეღარ გაუძლო თვითპყრობელ მთავრობის ძალმომრეობას, სახელმწიფოს მოხელეთა თვითნებობას და გაბატონებულ წრეების თარეშს. ათასნაირმა ბოროტმოქმედებამ მართვამგებობის საქმეში, ხალხის ძირითად საქიროებათა უწყურადღებოდ დაგდებამ ძირი გაუთხარეს საზოგადოების კეთილდღეობას და მოამზადეს ნიადაგი მთავრობის საწინააღმდეგო მოქმედებისთვის. ამიტომ, როდესაც სხვა და სხვა სარევოლუციო ჯგუფებმა ბრძოლა დაუწყეს მთავრობას, ამ ბრძოლას თითქმის მთელი ხალხი მიეწებრა, იმათ გარდა, ვინც მთავრობის ფეხთა შტევერობით თავის დღიურ ლუკმა პურს შოულობდა ან სიმდიდრეს იძენდა. ხალხი გრძობდა, რომ უთუოდ უნდა შეცვლილიყო არსებული წეს წყობილება და, რაკი სარევოლუციო პარტიები მის შეცვლას ჰპირდებოდნენ, მხარს უჭერდა ამ პარტიების სარევოლუციო მოქმედებას, თუმცა მათ პროგრამების ზოგიერთ მუხლს არ ემხრობოდა. ხალხის იმ დროინდელ მოქმედებას მხოლოდ საპროტესტო ხასიათი ემჩნევა, — მიზნად დასახული აქვს მხოლოდ არსებულ, ყველასათვის საზარელ წესწყობილების დაშობა. როგორ უნდა განახორციელოს ხალხმა თავისი პროტესტი, რა გზით უნდა მიადწიოს დასახულ მიზანს. ან როგორი წესწყობილება უნდა დამყარდეს შედეგში, ამაზე გარკვეული შეხედულება არ ჰქონდა არც ხალხის უეტესობას და არც ხალხში მომქმედ პარტიებს ყველა მეთაურს, საქმარისია დავასახელოთ აქ თუნდ მხოლოდ აგრარული საკითხი, რომელიც თვით სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას წინეთ სხვანიარად ჰქონდა წარმოდგენილი და რომელიც მან ახლა სულ სხვა სახით წამოაყენა. ან გავისხენათ კიდევ სხვა დიდ-მნიშვნელოვანი საკითხი, — ის, თუ როგორ უნდა მოეწყოს სხვა და სხვა ეროვნება მომავალ სახელმწიფოში. იმავე სოციალდემოკრატიულ პარტიას, რომელიც კისრულობდა ხალხის მეთაურობას, ეს მნიშვნელოვანი საკითხი სულ უყურადღებოდ ჰქონდა დატოვებული. ამ პარტიამ ვერ მოახერხა

ან ვერ გახდა ამ საკითხის შესახებ გადაჭრილ პასუხის მიცემა, მან, — თავისუფლების მომხრემ, — უარყო სხვა და სხვა პარტიას ეროვნებისთვის თავისუფლება და, სამაგიეროდ, დაჰპირდა „თვითგამორკვევას“... მან უარყო „პროტონომის“ პრინციპი, რომელც საზღვარ გარეთის სოციალდემოკრატებს მიღებული აქვთ, მან შეუქცია გვერდი ეროვნულ დაჩაგრის მოსპობას...

ამანიარად ხალხი იბრძოდა თვითპყრობელობასთან და არ იცოდა არსებულ წესწყობილების მაგიერად რას დაამყარებდა. საყოველთაო საარჩევნო უფლება, ხალხის წარმომადგენელთა კრება, სიტყვის, პრესის და სხვ. თავისუფლება მხოლოდ საშუალებაა, ეს უფლებები თავის თავად ხალხს ვერავითარ კეთილდღეობას ვერ მოუპოვებენ; წარმომადგენელთა არჩევით ხალხი მხოლოდ მონაწილეობს სახელმწიფოს მართვამგებობის საქმეში და თავის სურვილზე სწყვეტავ სხვა და სხვა სოციალ პოლიტიკურ საკითხებს. და სწორედ ამ საკითხების შესახებ გარკვეული შეხედულება აკლდა ხალხის დიდ უმეტესობას

ამანიარ პირობებში საკვირველი არ არის, რომ კერძო საკუთრების მოწინააღმდეგე პარტიებს მხარს უჭერდნენ ბურჟუაზიული ელემენტებიც, რომ გლახობა სოციალდემოკრატობდა, რომ ვაჭრების პროკლ.მაციტებში ეწერა „პროლეტარიატს გაუმარჯოსო“, რომ ჩვენებური აკვილ-მამულიანებიც თავის თავს პროლეტარებს ეძახდნენ და აძაგებდნენ ბურჟუებს...

ახლა ასეთი მდგომარეობა თან და თან ისპობა. ხალხს დრო ჰქონდა ჩაკვირებოდა თავის მდგომარეობას, გაეცნო სხვა და სხვა პარტიის მიზანი, და ამას შედეგათ მოჰყვა ახალ საპოლიტიკო პარტიების შექმნა რუსეთში. ამ პარტიების ნაირ ნაირი პროგრამა გამოხატავს იმ ინტერესთა ნაირ-ნაირობას, რომელიც ხალხს სხვა და სხვა კლასებად ჰყოფს.

ამ პარტიებს ერთმანეთში საერო ერთი რამე აქვთ. ყველა გადაჭრით აცხადებს, რომ ახლანდელი, დღევანდელი მდგომარეობა აუტანელია, და რომ ხალხის ცხოვრება რამე გარკვეულ კალაპოტში უნდა იქმნეს ჩაყნებულ მაგრამ საამისოდ სხვა და სხვა პარტიას სხვა და სხვა გზა და საშუალება აქვს ამორჩეული.

ზოგიერთები ხსნას ისევ წარსულში ეძებენ. მათის აზრით სარევოლუციო მოძრაობა ხალხის დამღუპველი შეიქმნა, რადგანაც მან შეუძლებელი გახადა ხალხის ბუნებრივი განვითარება ამიტომ რამე საშუალებით უნდა „დამშვიდდეს“ ხალხი, აღდგენილ უნდა იქმნეს უწინდელი წესები, ამ წესებში ზოგიერთი თვალსაჩინო ნაკლი უნდა მოისპოს, თვით სახელმწიფოს ცხოვრებას კი ისევ უწინდელი მიმართულება უნდა მიეცეს. ცენტრალისტური მთავრობა უნდა ცდილობდეს საერთაშორისო ძლიერების მოპოვებას, ამისთვის მას ყოველთვის უნდა ჰყვედეს ძლიერი ჯარი ხმელეთსა და ზღვაზედაც, საჭიროა ახალ ტერიტორიის შექმნა, მთავრობის გაღონიერება, რომ სახელმწიფოში მცხოვრებ ყველა ეროვნებაში მალე მოისპოს ყოველივე სხვა და სხვაობა და რუსეთში მხოლოდ ერთი ეროვნება იყოს დასახლებული. ამ მიზნის მისაღწევად, ამბობენ ესენი, არავითარი საშუალება არ უნდა დაიშუროს აღამიანმა და ყოველი შეგნებული მოქალაქე ვალდებულია შეძლების დავარ ხელი შეუწყოს მთავრობას, რომელიც „ურჩ მოქალაქეთა დასამშვიდებლად“ ძალა-უნებურად მიმართავს იარაღს. ჯარი, პოლიცია, ცენზურა, ბიუროკრატიული თვითნებობა, თვით ეკლესიაც, — ყველა საერთოდ უნდა მოქმედებდეს ძველ

წყობილემს აღსადგენად, — და მშვიდობიანის გზით მისი აღდგენა თუ შეუძლებელი შეიქმნა, მთავრობა და მისი ხელქვეითები, სახელმწიფო ძლიერების გადასარჩენად, არ უნდა შეუშინდნენ ზედ მეტ სისასტიკესაც. ხალხის „გონიერმა“ ნაწილმაც თავის მხრივ უნდა ძალით ჩაქროს ხალხში ყოველივე სარევიოლუციო სურვილი, მთავრობის საქმესაც აღმოუჩინოს დახმარება, გვერდში ამოუდგეს დამსჯელ რაზმებს, შეადგინოს თავისი რაზმები...

ცხოვრებაში ამნაირად მქადაგებელთა სიტყვას უნაყოფოდ არ ჩაუვლია, ახლანდელ საერთო უფლებობის დროს მთავრობამ მაინც შესაძლოდ სცნო ხარჯის მომატება პოლიციაზე და იმ ჯარებზე, რომელიც ხალხის დასამორჩილებლად იგზავნება რუსეთის სხვა და სხვა კუთხეში. სდგება შავი რაზმები; ესენი თავიანთ პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთ ჰკლავენ, სცარცვავენ, ანადგურებენ... მთავრობა ტერორს დაადგა. 1905 წლის განმავლობაში მოკლულთა და დაჭრილთა რიცხვი ოფიციალურ სტატისტიკით შემდეგი იყო.

	მოკლული.	დაჭრილი.	სულ.
პეტერბ. ოლქი	982	1461	2443
მოსკოვის	2483	3310	5793
ვოლგის მხარეს	2054	2633	5793
კავკასია	2855	3911	6766
ბალტიის მხარე	1977	906	2883
ციმბირი	1208	1607	2815
ნოვო ოს. მხარე	1148	1568	2716
ხარკოვის მხარე	875	1117	1992
კიევის ოლქი	388	534	922
ვარშავის	369	506	875
დონის მხარე	294	436	730
სულ	14,654	18,052	32,706

1906 წელს ხომ კიდევ ამაზე მეტი სისხლის ღვრა იყო... საშუალო საუკუნეებშიაც იშვიათად შეგვხვდებოდა ის სისასტიკე, რომელსაც იჩენდა სხვა და სხვა დამსჯელ რაზმების მეთაურ ბალტიის მხარეში, კავკასიაში, ციმბირში, მოსკოვში და რუსეთის სხვა და სხვა დაბა-ქალაქებში. მინი, რიბანი, რენენკაშვი, ორლოვი, მელლერ-ზაკომელსკი და სხვები თავიანთ სისასტიკით და სიმხვეკით უკვდავი შეიქმნენ. მიუმატეთ ამას კიდევ ათი ათასობით ხალხის დატუსაღება და დაინახათ, რომ ძველ წყობილების აღსადგენად მთავრობა და ბიუროკრატია არავითარ საშუალებას არ ზოგავს და არ ერიდება.

მათ სხვა ნაირად საქმის წაყვანა არც შეუძლიანთ. მათ ერთი იმედილა დარჩენიათ, — უნდა გასრისონ, სრულებით მოსპონ განმათავისუფლებელ მოძრაობის უბრალო ხსენებას კი, რომ შემიძღვ დამარცხებულ ხალხში ისევ თავის ნებაზე განაგრძონ რუსეთის კეთილდღეობაზე „ზრუნვა“. წარსულის მოტრფიალენი დღესაც არ იშლიან ამ „ზრუნვას“, თუმცა არავისათვის დამალული არ არის, რომ სწორედ ამ „ზრუნვამ“ რუსეთი ახლანდელ გაჭირვებაში ჩააგდო.

სწორედ ამიტომ სხვები საესებით უარჰყოფენ წარსულს და ხსნას მომავალში ელიან. ხალხის საკეთილდღეოდ მათ აუცილებლად მიაჩნიათ სახელმწიფო წესწყობილების „ძირიანად“ შეცვლა. რაც უფრო საესებით მოისპობა ძველი წყობილება, რაც უფრო მალე დამყარდება ახალი წესები, — მით უფრო ბედნიერი იქნება ხალხი. მოკლე ხანში, სულ რამოდენიმე თვის განმავლობაში ჰპირდებოდნენ ესენი ხალხს რე-

ვიოლუციის დასრულებას, და ძველის ნანგრევებზე ახალ სახელმწიფო შენობის აგებას.

არსად მთელ ევროპაში ხალხი ისეთ აუტყველ პირობებში არ ცხოვრობს, როგორც რუსეთში. პოლიტიკურ უფლებობას აქ თან ახლავს ხალხის უზომო ეკონომიური დასაგვანაც. რუსეთში მომქმედი სარევიოლუციო პარტიებიც თავის მოქმედებაში მხოლოდ ხალხის პ-ლიტიკურ განთავისუფლებას არ კმარობდნენ და მიზნად ისახავდნენ ეკონომიურ დასაგვანის მოსპობასაც. ამ მიზნის მისაღწევად, სოციალდემოკრატების აზრით, საჭირო იყო პროლეტარიატისაგან სახელმწიფო უფლების ხელში ჩაგდება, საჭირო იყო პროლეტარიატის დიქტატურა. ამის მიღწევა კი მშვიდობიანის გზით არ შეიძლებოდა და რუსეთში მომქმედი სოციალისტური პარტიებიც შეიარაღებულ აჯანყების და ტერორის გზას დაადგნენ. ამ მხრივ ძალადობის შემოღება მათთვის აუცილებელი იყო, ვინაიდან უნამისოდ ამ პარტიების ქადაგებას უსიამაფო ოცნების ხასიათი მიეცემოდა.

მაგრამ შეიარაღებული აჯანყება არც ისეთი ადვილი მოსახერხებელ გამოდგა, როგორც პარტიის მეთაურებს ეგონათ. პროლეტარიატის დიქტატურამ ხომ სულ ძირს დასცა განმათავისუფლებელი მოძრაობა. ამ დიქტატურამ „ახალ თვითპყრობელობის“ ხასიათი მიიღო და ხალხის ის ელემენტები, რომლებიც შეგნებულად ებრძოდნენ მეფეების ბიუროკრატულ თვითპყრობელობას, ვერას გზით ვერ შეურიგდებოდნენ იმ წესებს, რომელიც თან მოსდევდა პროლეტარიატის გაბატონებას, ვინაიდან ამ გაბატონებას იგივე ხასიათი დაეტყო, რომელმაც ბიუროკრატის თვითპყრობელობა ყველასათვის საზარელი გახადა. ვარკვეულ პრაქტიკულ პროგრამების უქონლობამ პოლიტიკურად მოუშხადებელი ხალხი სარევიოლუციო ფერხულში დიდი ხნით ვერ ჩაითრია. ცხოვრებაში ნათლად დაგვიტკიცა, რომ საქმარისი პოლიტიკური სიბრძნე და წინდახედულობა აკლდათ იმათ, ვინც დღემდის ჩემულობდა განმათავისუფლებელ მოძრაობის მეთაურობას კომპრომისების, შეთანხმების და სხვა ოპოზიონურ ელემენტებთან შეკავშირების უარსყოფით მათ შესუსტეს ოპოზიციის ძალა და ძველ წყობილების მომხრეებს ხელახლად გაბატონება გაუადვილეს. მათ ვერ შეიგნეს ხალხში არსებულ საზოგადოებრივ ძალთ ურთიერთობა და ისეთ წყობილების შემოღებას ცდილობდნენ, რომელიც ამ ურთიერთობას არ გამოხატავდა. ამიტომ, როგორც ძველის მოტრფიალეთა ძალმომრეობა ხალხში განმათავისუფლებელ მისწრაფებას ვერ მოსპობს, ისე ახლის მძებნელთა ტერორი და აჯანყება ვერ შეგვიძღვს იმ წყობილებას, რომელიც დღეს დღეობით მხოლოდ ხალხის უმცირესობისთვის სასიამოვნოა და უმეტესობის ძირითად ეკონომიურ და კულტურულ მოთხოვნილებას არ აკმაყოფილებს.

ხალხი მას მისდევს, ვინც ხალხისთვის მოქმედობს. ეს კონსტიტუციონალ-დემოკრატულ პარტიის უკანასკნელმა საარჩევნო გამარჯვებამ ნათლად დაუმტკიცა იმათ, ვინც არჩევნების დროს განზე გადგომით, არჩევნების ბოიკოტით, ცდილობს რუსეთში განმათავისუფლებელ მოძრაობის გაჭლიერებას. ბოიკოტის მომხრეებს ხალხმა ზურგი შეუქცია და ამით დაამტკიცა, რომ მას რეალური პოლიტიკა უფრო სასურველი ჰგონია, ვიდრე იდეალისტური ბრძოლა მეოცნებეთა მეთაურობით.

არჩევნებში მონაწილეობის მიღებამ ხალხს აუცილებლად გაუხადა სხვა და სხვა საპარტო პროგრამების გარკვევა. სანამ

პოლიტიკურ პარტიებს მიზნად ჰქონდა მხოლოდ თვითპრობლეობის მოსპობა და საყოველთაო საარჩევნო უფლების მიღება, პარტიულ პროგრამას ხალხის თვალში დიდი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, მაგრამ, როდესაც ხალხს უნდა აერჩია წარმომადგენელი, რომელიც იყისრებდა სახელმწიფოს მართვა გამგეობაში მის მაგიერობას, პროგრამის გაურკვეველად ამა თუ იმ პარტიის მიკვლევა შეუძლებელი გახდა.

ხალხი რუსეთში არჩევნების დროს სოციალისტურ პარტიებს არ მიეკვდნენ, არჩევნების დროს ხმის უმეტესობა ერგო პოლიტიკურ დემოკრატის, რომელმაც ბრწყინვალედ გაიმარჯვა თვით პეტერბურგსა და მოსკოვში, რომელიც თავის პრაქტიკულ მოქმედების პროგრამაში მესარცხენე, ე. ი. თანამოაზრე პარტიებთან შეკავშირებას არ უარ ჰყოფს და თანახმაა, მათთან კომპრომისის საშუალებით, ძლიერი ოპოზიცია შექმნას მთავრობის და ძველ წყობილების მომხრეთა დასაპარცხებლად. პოლიტიკური დემოკრატია, რომელიც დღეს იმ მიზანს ემსახურება, რომლის მიღწევა ახლობელ მომავალშია შესაძლო, ხალხს უახლოვებს იმ ხანას, როდესაც სახალხო საქმეების გამგე თვით ხალხი იქმნება და არა თვითპრობლეობის ბიუროკრატია, ან პარტიის თვითპრობლეობის მეთაურები.

ზოგიერთს ჰგონია, რომ მხოლოდ ის პოლიტიკური პარტია არის მოსაწონი, რომელიც თავის მოთხოვნები თუფრო რადიკალურად ეკიდება საქმეს, უფრო დიდ ცვლილებების შემოღებას ცდილობს და უფრო შეურიგებლად ექცევა ყველას, ვინც მის პროგრამას საცხებით არ ეთანხმება. მოწინააღმდეგესთან შეთანხმება მათ პარტიულ სისუსტედ მიიჩნით, „შესაძლებელ“ მიზნების დასახვას იგინი ოპორტიუნისმის სახელით ნათლავენ. მათ ავწყულებათ, რომ არ შეიძლება ადამიანმა თავის ნებაზე შესცვალოს ერთბაშად ის საზოგადოებრივი ძალები, რომელიც სახელმწიფოში მოქმედებს და რომელთა ერთიერთობის გამომხატველია თვით სახელმწიფოს წესწყობილება. პოლიტიკური პარტია მხოლოდ ხელს უწყობს არსებულ საზოგადოებრივ ძალთა გამომჟღავნებას და შეთანხმებას; პოლიტიკური პარტია ის მოქმედი ძალაა, რომელმაც ყოველ წამს უნდა განახორციელოს, შეძლების დავგარად, ხალხში მომწიფებული სურვილი. ის პარტია, რომელიც ან საქმეს გვერდს აუხვევს და მუდამ შორეულ იდეალებზე ოცნებით ხალხის დაკმაყოფილებას ეცდება, მალე ყოველივე გავლენას დაჰკარგავს და ყოველივე რეალურ მნიშვნელობას მოკლებულ მეოცნებეთა ჯგუფად გადაიქცევა.

შესაძლებლისათვის ბრძოლა პარტიის მოვალეობას შეადგენს.

ამ გზას ადგია ყოველი პოლიტიკური პარტია საზღვარ გარეთის ყველა სახელმწიფოში, სადაც საზოგადო ცხოვრება გარკვეულ კლასობაშია ჩაყენებული.

არც ერთი პოლიტიკური პარტია, რომელსაც მიზნად დასახული აქვს ხალხის კეთილდღეობა, საქმის დროს სხვა, პრინციპებით მუშობდნენ, პარტიებთან შეკავშირებაზე უარს არ იტყვის. შორეულ იდეალებზე რომ არ ვილაპარაკოთ, დღეს ყველა კლასის წარმომადგენელი ცხოვრობს სახელმწიფოში და ყველას თანასწორი უფლება აქვს ისარკებლოს სახელმწიფოს არსებობით, თანასწორი მონაწილეობა ჰქონდეს მართვა გამგეობაში.

როგორც არ ვარგა შოვინისტობა, რომელიც მხოლოდ თავის ეროვნებაზე ზრუნვას მოითხოვს ადამიანისაგან, ისე არ ვარგა პარტიული ცალმხრივობა, რომელიც პარტიის წევრს

მხოლოდ თავის პარტიის შესახებ მოქმედებას აელოებს. როგორც მანებელი და საძარახისა შოვინისტი, რომელიც ამბობს, ჩემ ეროვნების ზეტონობას უნდა დაღუპო ჩირონ ყველა სხვა ეროვნება, რომელიც „სხვებს“ მტრულად თვლის, ისე არის და შეუძლებლად ხდის მათთან ერთად მშვიდობიან ცხოვრებას და მოქმედებას იმავე სახელმწიფოს საზღვრებში, ისე საძაგელი პარტია, რომელიც ყველა სხვა პარტიის წევრს მოსისხლე მტრად ისახავს და უარს აცხადებს მასთან ერთად ყოველგვარ მოქმედებაზე სახელმწიფოში.

შოვინისტობა ხალხს თავისთვის მანებლად მიიჩნია და აგრეთვე მანებელია მისთვის პარტიული სივიწროვე და შეურიგებლობა.

მართალია, ზოგიერთ პარტიის მეთაურები ამაზე განგაშს ასტეხენ, ეწყინებთ, რომ ადამიანმა ისინი შეადარა შოვინისტებს, მაგრამ ეს განგაში ეხლა არ გასჭრის, რადგანც ხალხს მოჰპებრდა მუდმივი „აპეკუნობა“, — მით უფრო ისეთ პირებისაგან, რომელნიც ხალხის საერთო ინტერესების გაძლიერს ვერ ახერხებენ. მათ ან ხელი უნდა აიღონ ვიწრო პარტიულ მოქმედებაზე, ან უნდა დაჰკარგონ ის მნიშვნელობა, რომელიც მათ ჰქონდათ, როგორც განმთავისუფლებელ ბრძოლაში მონაწილეთ. საზოგადოება, ხალხი კი არ იქცევა ისე, როგორც ეს პარტიის მეთაურებს სურთ, — პარტიით თვით, პარტია და მისი მეთაურები იძულებული არიან თავიანთი მოქმედება ხალხის სურვილებს დაუმორჩილონ.

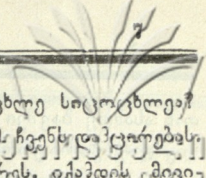
და რომ ეს მართლაც ასე მოხდება და „დიქტატურობაზე“ ან „ახალ თვითპრობლეობაზე“ ოცნებას აწი ვეღარ მოახერხებს ვერაფერს, ამის თავდება ხალხის თან და თანი გამოფიზლება, რომელიც თან მოჰყვება ამ „დიქტატორების“ მოქმედებას და ძველ წყობილებების მომხრეთა ძალმომრეობას.

კ. ს.

ი მ მ რ ი უ შ ი

„სნობის ფურცელმა“ ტფილისის გენერალ გუბერნატორის საპასუხო „დაურღვეველ საბუთებში“ გამოსტქვა, რომ ის ამბები, ის საბუთები, რომელიც აქ მოგვყავს, არღილია იმისი, რაც მ მ დვილად ხდება ქართლსა და დასავლეთ საქართველოში. და, მართლაც, აღნიშნულს წერილში აღწესებული იყო მეთასელი ამ ორი თუ სამი თვის განმავლობაში მომხდარ ამბებისა. განა ბევრს რას ეუბნება მკითხველს ასე დაწერილი ამბავი: აქა და აქ ყახახები მოვიდნენ, ამასა და ამას სახლი დაეწვა, ან ესა და ეს კაცი აწამეს, ქალი გააუპატიურეს და სხვა. რომ სრულად წარმოვიდგინოთ, თუ როგორს ჯოჯოხეთურ ცეცხლის აღში ტრიალებს, რამდენ დაჰკირებას, ზნეობრივად, ქონებრივად და ფიზიკურადც ფეხ ქვეშ გათელვას იამენს უღანაშუალო ხალხი და როგორს უსაზღვრო ბარბაროსობამდე მიდის მოქმედება საპოლიციო და რაჯებისა, ყახახებისა და სხვ., — საქიროა თითოულ ფაქტს ფარდა აეხადოს და მთელის თვისის საშინელებით მკითხველს წარედგინოს.

შემთხვევა მომეცა შორაპნის მაზრაში რამოდენიმე დღით გამგზავრებისა. რაც ამ ხნის განმავლობაში ვნახე, რაც თავს გადახდა, რაც გავიგონე, ყოველივე ეს საშინელებაა. ხალხს ქირისუფალი, ქომაგი, მოსარჩლე არ უჩანს და ვისაც ქეთფი მოუვლის, მასზე ნავარდობს, მასზე თარეშობს! ხალხიც ქედ მოღრეკით, თითქო დამნაშავე იყოს, ითმენს ყველაფერს.



გათენებისას მატარებელი სადგურ ბელაგორს მიუახლოვდა. გადამწვარი სოფელი არ მენახა და ფანჯარაზე მივდექ. სოფელი დღესაც იმავე მდგომარეობაშია, როგორც ამ ორი თვის წინად. მცხოვრებთ არც კი მიუხედნიათ თავიანთ გადამწვარ საცხოვრებლისათვის. ან კი რაა, რომ მიხედონ? მთელი საცხოვრებელი ისე გადასწვიათ, რომ გროშის საფასური არა დარჩენიათ რა, და რა სახსრით, რა საშუალებით შეუძლიანთ ცოტათი მინც გამოაბრუნონ განადგურებული სახლ-კარობა და კარ-მიდამო.

ძირულას სადგურზე მატარებელში ჩემი ნაცნობი შემოვიდა, რომელმაც გადმომცა სოფ. წვევაში 16 მარტს ღამით გრიშა (გრიგოლ) გაჩეილადის მოკვლის ამბავი. სამოლიციო დარაჯთა ურიადნიკს კოლა ნემსაძეს გაუფია, რომ წითელ რაზმის მეთაური აფრასიონ მერკვილაძე ვითომ სოფ. წვევაში იპალებოდა. წაუყვანია დარაჯები და ღამის 2 საათზე თავს დასცემიან სოფლის ერთს გლეხს, გვარად ქანკოტაძეს. გაჩეილადეზე ექვი მიუტანიათ, რომ იგი წითელ რაზმში იყო წვევად, და შესდგომიან მის ძებნას. გაჩეილადეს ამ სოფლის ერთს კლდეში ჰქონია თავი შეფარებული. ნემსაძის დამხილზე გრიშა გაჩეილადე გამოსულა საფარიდან. დარაჯებს მთვარიან ღამეში კარგად შეუმჩნევიათ და თუმცა უნახავთ, რომ მათ იარაღით წინაღმდეგობას არავინ უწევდა, მაინც დაუხლიათ თოფები და გაჩეილადე დაცემულა ძირს, სულთმოპრბად აღამიანისთვის ამ ვაუბატონებს ხმალიც დაუკრავთ თავში და გაუჩეხიათ. აქედან დარაჯ ბს და ყაზახ რუსებს სოფელ შროშაში აუვლიათ და, ვინ იცის რის გულისათვის, მდღეწენ შევლაზე ძალზე გაულახავთ. შემდეგ, თუ რამე ხეირიანი მოუხელეებით მალაზიაში, წაუღიათ და წაბრძანებულან.

შორაპნის სადგურზე ჩამოვხტი და აქ შევიტყვე, რომ სადგურზე შემთხვევით დამსწრეთ უნახავთ სოფელ ილემიდან ჩამოსული ერთი გლეხი, რომელსაც თავისი რძალი საეკიმოდ მიჰყავდა ქუთაისში. ქალს ლაპარაკის თავი არა ჰქონდა და ძლივს წყლით უბრუნებდენ გულს. 16 მარტს სოფელ ილემში მყოფი ყაზახები გამოსდგომინ ამ ქალს და მოუწოდებიათ მისი გაუბატურება. გამწარებული ქალი შევლივით გადამხტარა ეზოდან და მდინარე ყვირილაში გადასავარდნად გაქანებულა. იღბლად ეს შეუნიშნავს ერთს აფიცერს, რომელსაც ყაზახები შეუჩერებია და ქალი წყალში დახრჩობისაგან გადაურჩენია.

ქიათურის სადგურზე გავიგე, რომ ხოპერის პოლკის ყაზახებს სოფელს სევრში სრულიად უმიწვოდ, აფიცრის ისმუჟინის მეთაურობითა და ქიათურის ბოქაულის თანაშემწის ილიკო წერეთლის თანადასწრებით, გადაუწვავთ ხუთი მოსახლის საცხოვრებელი. გადამწვარან 16 მარტს საღამოთი ზაქარია, მალხაზა, მიხეილ, შალიკო და ნიკო ცუსკირიძეები.

ამგვარ ხმელ ფაქტების გადმოცემით მკითხველი ვერ წარმოიდგენს მდგომარეობის მთელ საშინელებას. უნდა მოიხსინოთ თვით დაზარალებულთა და წამებულთა ლაპარაკი, რომ საფსებით იგრანოთ, თუ რაოდენ აუტანელ მდგომარეობაში არის ხალხი ჩავარდნილი.

ჯერ კიდევ შორაპნის სადგურიდან მატარებელი არ დაძრულიყო, ჩვენთან ვაგონში შეპოვიდა ერთი კარგი ჩემი ნაცნობი ხ. გ—ძე. ბ—ნი ხ—ი აჩრდილი ღაა ნამდვილ ხ სა, ისე გამოცვლილა. მისალმების შემდეგ მან ასეთი

მუსაიფი გააბა ჩემთან: „განა ჩვენი სიცოცხლე სიცოცხლეა? ბარემ რომ სიკვდილი ას წილ გვერჩია ამ ჩვენს დასჯერებას, გადაწვა, დარბევა-გაცოცხვა აღარ გვაკმარეს, იქაქლის მივიდნენ ჩვენი სულთამხუთავნი, რომ ჩვენი წმინდათა წმინდა შეგვიგინეს, სახლები გაგვიუბატურეს, დებს და ცოლებს ნამუსი აგვიხადეს. ყოველივე ეს მით უფრო ჯოჯოხეთური სატანჯველია ჩვენთვის, რომ შეძლება არ გვაქვს უბრალო პროტესტი გამოვუცხადოთ მოთარეშეთ .. ასე ნაშუადღევს 1 საათი იქმნებოდა, — განაგრძო ხ. გ—ძემ, როცა მე ვთხოვე გამბნა ჩემთვის ნისი სახლის დარბევის ამბავი, — რომ ჩემი ძმის სახლიდგან ჩემს სახლში დავბრუნდი. როცა მივუახლოვდი ჩემ სახლ-კარობას, შეენიშნე, რომ ჩვენსკენ 7 ყაზახი რუსი მიემშურებოდა. ორმა თოფები გადაიღო და მოგვიღერეს მე და მ-ძეს: შეჩერდითო, ხოლო 5 ჩემი სახლისაკან წავიდა. შეგვეწინადა, თოფი არ გვესროლონო და შეჩერდით. როცა მონადირენი მოგვიახლოვდნენ, დაგვძახეს და ცინების კილოთი: „დალოი სამოდერჯავიყო.“ მე დამტვრეული რუსულით ვუპასუხე: „არა, ნე დალოი, ზაჩემ დალოი“ მეთქი. გავჩხრიკეს და ჯიბიდან ოქროს საათი და რაც ფული გექონდა ამოგვკალეს. ვიფქვე, კარგი დღე არ დამაღვებოდა, მაგრამ გავბედე მაინც შესვლა ჩემს სახლში, სადაც უკვე შესულიყვნენ წესიერების დამცველნი და ერთი ოთახიდან მეორე ოთახში დათარეშობდნენ. ერთმა მეორ ს უთხრა ჩემზე, მოგკლათო. მე შიშის ზარმა ამიტ ნა და შევევედრე: ნუ მომკლავთ, 7 წვრილ შვილის პატრონი ვარ; ჩემს მეტი პატრონი და მარჩენელი არა ჰყავთ მეუქი. ერთმა მათგანმა ხანჯალი ამოიღო, ყელში წვევრით მომაქირა და შემომძაძა: შენ იარაღი გექნება და უნდა მოგვეყო. მე შევფიცე, არაფერი არ მაქვს ნეთქი და წინადადება მივეცე, გაეჩხრიკათ სახლი. იქვე, ერთ ოთახის კარებთან, სიმინდის ფეკილით სავსე ტომარა იდგა. ყაზახმა ფეხი წაჰკრა, დააბნია და სთქვა: ეტო ტოლკო სენი ეღიტო. შეუდგნენ ჩხრეკას, ყოველივე კუთხე გადმოატრიალეს. წაიღეს 100 მან. ღირებულნი ხალიჩა, ჩემი ჩოხები, ახალთებო, ჩემი მეუღლის კაბები, ჩვენი საცვლები, ვერცხლეულობა, სულ რაც ნახეს, ფხზე კალოშები გამხადეს, ტანზე მოკლე „ტუჟუკა“ მქონდა, ისიც გამძაფრეს. შევეხვეწე, ასე პერანგის ამარა ნუ დატოვებთ, სიცივე მეუქი, და ბოლოს ეს ჩასაცნელი გადმომიკდეს. სახლის 13 ფანჯარა ჩამატვრის, ქუჟუფეულობა მიმიღეწე-მიმიღეწეს და წავიდნენ. შეენიშნე რამდენიმე მათგანს ხელოში რალაც ქუტულები. ვიფქვომ, ცეცხლის მოსაკიდებელა რ. მე ნიეთიერება უნდა ყოფილიყო. წასვლის დროს შევკითხინე: შენი ცოლი სად არისო. მე ვუთხარი ცოლი უკვე მომიკვდა, ხოლო ბავშვები ნათესავებში მყავს გაბარებული მეთქი. როგორც იქნა, მოვიშორე თავიდგან ისე, რომ ცეცხლი აღარ მომიკედეს და აღარ გადამიწვეს. გაფხეკალი სახლის კარები გაპოვიკეტე და გავეშუტე გაღმა მთაში, სადაც ჩემი სახლობა ისილორე აბრამიშვილთან მყავდა შეფარებული. სოფელს კალვითაში უკვე ძლიერი ცეცხლის ალი ამოვარდა. შეღამდა კიდევ. ვილაცამ სოფელში დაიძაბა: „მოდიანო“ (ეს სიტყვა მთელს დასავლეთ საქართველოში თავზარ დამცემი სიტყვაა. კმარა დაიძაბოთ: „მოდიანო“ და — მაშინვე ქალი, კაცი, დიდი და პატარა წვილ-კვილით მთებში გარბის) მაშინვე მთელი სოფელი აიყარა. მიუხედავად ძლიერი ქარისა, თოვლ-ქუპაისა და სიცივისა, ბაჯითის ღელისაკენ დავეშვიო. სამოცამდე ქალი და იმდენივე მამა-კაცები ვიყავით.

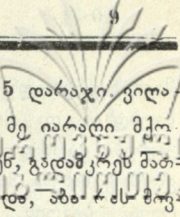
თან ასამდე ბავშვი გვყავდა. ბავშვების ღრიალი და ქალების წივილ-კივილი ერთი რაღაც ჯოჯოხეთი იყო ჩვენ—კაცებისთვის, —მავრამ რას ვიზამდით. ვკვალავდით მუხლამდე დაყრილ თოვლს და მივდიოდით ხევში გადასამალავად. ერთს აბრამიშვილი ურმიდან ბავშვი გადმოვარდნო და და გზაში დაჰკარგა. უკვე კარგა მანძილი გავიარეთ და მერე გავიგეთ, რომ ერთი ბავშვი გვაკლდა. მის დედის თმის გლეჯას და მოთქმას საზღვარი აღარ ჰქონდა. ის იყო, დავაპირეთ რამდენიმე კაცმა ბავშვის მოსაძებნად წასვლა, რომ მოგვეწვია ისი-ლორე აბრამიშვილი, რომელსაც გზაში ენახა მთლად სიცივისაგან გაღურჯებული და შიშისაგან აცახცახებული ბავშვი და მოჰყავდა. ერთ მოფარებულ ადგილზე ვავტკებნით თოვლი და დავლაგდით ამოდენა ხალხი, სიცივისაგან აკანკალებულნი. გავიდა კარგა ხანი. ძაღლებმა ყეფა შექნეს. კიდევ დაიძახეს: „მოდიანო“, და ჩვენ კიდევ ავიშალენით და შორს ღრმა დეღეში ჩავიშალენით...“

მრავალი ასეთი საშინელი ამბები გადმომცეს სხვებმაც საუბრის დროს, ვიდრე უკანასკნელ საღურამდე მივალწვედით.

სოფელ არგვეთის მცხოვრებს როსტომ იაშვილს თუმცა არავითარი დანაშაული არ მიუძღვოდა, ისე როგორც მრავალ სხვას, მაგრამ მისი საცხოვრებელი გადასწვეს მიტომ, რომ მან სამი დღის განმავლობაში არ დაიჭირა და არ წარუდგინა მთავრობას თავისი ძმა ლადო იაშვილი, რაც, რა თქმა უნდა, მას არ შეეძლო. „ორჯერ ამიქოთეს და დამიწოიეს ოჯახობა, —გადმომცა როსტომ იაშვილმა. —ჯერ 20 თებერვალს ღამით შემოარტყეს ალყა ჩემს სახლს და გაჩხრიკეს. ნაშუალამევის 2 საათი იქმნებოდა, —ბოქაულმა აღხაზიშვილმა გამომადგინა: აფიცერი მოვიდა ყაზახებთან, ადექი ჩქარაო. როცა გავედი, ყაზახების უფროსმა მკითხა: შენი ძმა სად არისო; არ ვიცი მეთქი, ვუთხარი. თუ არ იცი, ეხლავე დაგხვრეტო, დამემუქრა და ყაზახებს უბრძანა, გაეჩხრიკათ სახლი. საწოლ ოთახში თავზარდაცემულ და აწივლებულ ბავშვებისა და მუღდლის მფარველობა ბოქაულმა აღხაზიშვილმა იკისრა, ხოლო მეძებართ მე უკან გამიყოლეს და შეუდგნენ ჩხრეკას. რაღაი ველარსად ვერ იპოვნეს, ვისაც ეძებდნენ, მიჰყვეს ხელი ავეჯეულობას და წაიღეს, რაც მოახელეს. თავლაში ბიქს სოლომონ ბუსხრიზაძეს ჯიბეები მოაჭრეს, ფული გექნებოა. ყაზახებმა გავხიეს ოთხი საწოლი ლეიბი, ოთხი საბანი, 8 ბალიში, ჩოხა, ახალუხები და სხვა ამგვარი ნივთები და გაემგზავრნენ საჩხერისაკენ. უფროსმა მითხრა, სამი დღის ვადას გაძღვე, თუ ამ ხნის განმავლობაში შენი ძმა დაქერილი არ წარმოგიდგენია, მოვალთ და სულ გაგანადღურებთო. მართლაც, 24 თებერვალს დილის 10 საათზედ მოვიდნენ. ჩემმა მუღდლემ ძუძუ მწოვარა ბავშვით ძლივს გაასწრო სახლიდან. 16 ყაზახს ხოპერის პოლიცისს მეთაურობდა ხორუნი ლაზინსკი. ყაზახები ახლა კიდევ შეესივნენ სახლს და რაც იპოვნეს, გამოიტანეს. მარტო ვიყავი და ვედარაფერი ვერ მოვახერხე. გავსძახე მეზობლებს და ვერაფერ ვერ გაბედა მოშველება. მოვიდა მხოლოდ დათა მაქავარიანი. ქვევით ერთს ყანაში 20 კაცმა შეიყარა თავი. დათა გავგზავნე და შევხვეწე: მომიშველეთ, ეგებ რამე ნაირად თავიდან მოვიშორო ყაზახები და სახლ-კარი არ გადამიწვიან მეთქი, მაგრამ ვერაფერ ვერ მომხდა. ამ დროს, რაც იყო მოსატაცებელი, წაიღეს ყაზახებმა და შეუდგნენ სახლზე ცეცხლის მოკიდებას. ცეცხლი გაუჩინეს სამხარეთულოს, მარანს, სასიმინდეს და ბედელს, ხოლო სახლს ვერა მოუხერხეს რა, რადგანაც კედლები ქვითკირის იყო. მიავნეს ჩემი

ნათის საქურჭლეს, 10 გირვანქა ნათი დაასხეს და გადასწვეს ყველაფერი. ბევრი შრომისაგან დაქნულ ყაზახებს სახლი მოუნდათ და ღვინო მომხოვეს. ვიფიქრე, ეგებ სხვა აღარაფერი არ გადამიწვიან მეთქი, და ვუჩვენე, სადაც მჭარდა და ღვინო. ყაზახებმა სოფლიდან მოიტანეს პურები, ამოიღეს ჩემი ღვინო, 200 კვერცი გათქვიფეს ჭვავში, ხუთი თუ ექვსი ქათამი საქაროდ გაბდღენეს და ერთად ჩაუშვეს. ამ ნაირად შეამზადეს სადილი და შეუდგნენ ქეიფს. მალე დასძახეს „ენიზ პო მატუშე პო ვოლგე“. კარგა ხანს ქეიფის შემდეგ წამოიშალა რამდენიმე ყაზახი და მივიდნენ 400 მან. ღირებულ თავლასთან ცეცხლის მოსაკიდებლად. ყაზახებს შევხვეწე: ეს ერთი შენობა მაინც გადამიჩინეთ თავშესაფარებლად მეთქი. „ეს კონსტანტინ პეტროვიჩის საქმეა და იმას სთხოვეო“, მითხრეს. მივედი აფიცერ ლაზინსკისთან, რომელიც ჩამჯდარიყო ყაზახებში და ღვინოს შეექცეოდა, წვერზე ხელი მოვკიდე და დავედრიჯე: მიქენი იმოდენა სიკეთე, ამ ერთად ერთს შენობას მაინც ნუ დამიწვევო მეთქი; აი დავიჩოქებ და ისე შეგთხოვ მეთქი. ლაზინსკიმ მითრახა იშვირა და მითხრა: გამათრახება ხომ არ მოგინდაო. მივხვდი, რომ ტყუილად თავს ვიმტკირებდი, ავდექი და გამოვბრუნე. თავლაში 100 მან. მეტის თივა მქონდა. იქ ადგილად მოუკიდეს მუგულთით ცეცხლი და ავირდა ალი. იქვე ბოსტანში მუხის ფიციები შეწყო ერთის ოთახის სამყოფი. გაარღვიეს ბოსტნის ღობე, გამოიტანეს ფიცარი და იმასაც ცეცხლი მოუკიდეს. ცეცხლ მოუკიდებელი გადაჩრა საბძელი. ამ დროს მოვიდნენ მიხეილ და მდ. გრ. მაქავარიანები. მიხეილმა შორიდან დაუძახა აფიცერს: ნება მომეცი ახლოს მოვიდეთო. როცა მოვიდა, მიხეილ მაქავარიანი აფიცერს შეხვეწე: ეს ერთი საბძელი მაინც გადაურჩინეთ ამ საწყალ უდანაშაულო ოჯახს თავშესაფარადო. ღვინით გაბრუებულმა აფიცერმა საპასუხოდ სტაქანიტ ღვინო მიაწოდა მიხეილ მაქავარიანს. ყაზახებმა კოჩინით საბძელსაც მოუკიდეს ცეცხლი და გადასწვეს. სოფელი ამ დროს თითქმის გაიხიზნა, ყაზახები სახლებს მოედგნენ და, საცა პატრონები არ შეხვდათ, რაც მოახელეს, ყველაფერი წაიღეს. სეფე მაქავარიანის სახლიდან 70 მან. საღირალი წაიღეს, სალომე იაშვილის სახლიდან 50 მან. საღირალი ნივთები და სხვ. საღამოს მთვრალი კაზაკები აფიცრითურთ შესდნენ ცხენებზე და დაბარგულნი სიძლერით წავიდნენ საჩხერისაკენ“, —დაამთავრა რ. იაშვილმა. ყოველსავე სახსარს მოკლებული თავისი ოჯახობა ოთხი წვრილ შვილით როსტომს ერთ ქვრივ ქალის ქოხში შეუფარებია. 10,000 მანეთად ღირებულ საცხოვრებლიდან იაშვილს ერთი სტოლის დანა გადაურჩინა და მასაც ტარი შუამდე აქვს მიმწვარი.

როგორც სხვა კუთხეში, ისე საჩხერეს მიდამოშიაც სასტიკ რეპრესიას კარგი ნიადაგი შეუქმნია ჯაშუშებისთვის. სოფ. დურევეში, მაგალითად, იმათ დაუბეზღებიათ აღმინისტრაციასთან გლეხი მათე ხარშილაძე: ლადო იაშვილს, რომლის გულისთვისაც სულ ერთიან გადასწვეს მისი ძმა როსტომ იაშვილი, —მათე ხარშილაძე ინახავს ერთ მიწოდულ ადგილასო. ერთ დღეს მათე ხარშილაძე მთაში წასულა იქიდან საქონლის საკვებ ჩაღის მოსატანად. ბოროტი ენის პატრონებს ამბავი მიუტანიათ საჩხერეში: ლადო იაშვილი ფხვსა და ხელში დაქრილია, მათემ ურმით წაიყვანა და მთაში საღაცა გადაშალაო; ჩქარა თუ არ გაჩხრიკეთ, მერე, შეიძლება, მის კვალსაც ვეღარ მიაგნოთო. მართლაც, 26 თე-



ბერვალს ღამით ღურევეში გოცხს ხარშილაძეს თავს დასცე-
 მიან დარაჯები და ყაზახები,—ვერ შევიტყვეთ კი, ვისი უფ-
 როსობით. აქ თვით წამებულ მათეს მოეუსმინოთ. „ნაშუა-
 დღევის ასე 2 საათი იქნებოდა,—მითხრა მან,—თავს დამეც-
 ნენ ყაზახ-რუსები და საპოლიციო დარაჯები, შემოამტკიცეს
 კარები, გადაკრეს მთრახი და მითხრეს: ეხლავე გვიჩვენე,
 სადა გყავს ლაღო იაშვილი დამალული, თორემ ცოცხალს
 არ გადაგარჩენთო. მე შევეციე, რომ არაფერი არ ვიცოდი,
 მაგრამ ჩემ ფიცს ყური აღარ ათხოვეს. ერთი ნაწილი დაი-
 შალა და შეუდგა სახლსა და კარ-მიდამოს ჩხრეკას, ხოლო
 სხვები მომდგნენ და დამიწყეს ტანჯვა. გამხადეს მთლად
 ტანისამოსი და მიშველ ტანზე დამიწყეს ცემა თუ მთრახ-
 ხით, თუ თოფის კონდახით და, თუ ჯოხით. ჩემს ღრიალს და
 ცოლ-შვილის ყვირილს ორ ვერსზე გაიგონებდა კაცი, მაგ-
 რამ პატრონი არავინ გამოძიხნდა გამოძსარჩლებოდა. მთელი
 ტანი დამილილავეს მთრახითა და თოფის კონდახებით. შემ-
 დგე წამაქციეს და რკინის ქუსლიან ჩექმებით მცემეს. ჯერ
 მცემდნენ დიდ ხანს და მერე მეკითხებოდნენ: გვეტყვი,
 თუ არაო. როცა ღონე მიხდილი შევღრიალებდი: არ ვიცი,
 არაფერი არ გამიგია და როგორ გითხრათ მეთქი, კიდევ
 უფრო სასტიკად განაგრძობდნენ ცემას. ბოლოს, რადგან ვე-
 დარაფერი გაიგეს, წამათრეო. სახერხავ ხარაჩოსთან დასა-
 კლავად. მივლს ტანზედ სისხლი მილიოდა, ფეხზე დგომის თა-
 ვი აღარა მქონდა და რადგანაც ვერ გავიარე, გამათრიეს
 ძალით. დამადებინეს თავი ხარაჩოს ხეზე და უკანასკნე-
 ლად ხმალ ამოწვდილი ყაზახი შემეკითხა: გვეტყვი, თუ არა,
 სად არის, ვისაც ვეძებთო. მე კიდევ ერთი ამოვიხრიალე,
 არ ვიცი მეთქი. ის იყო, წამოვიდა ხმალი და თავი ქათამი-
 ვით უნდა გაგდებინებინათ ჩემთვის, რომ ერთმა დარაჯმა
 აღექსიმ, ტომით ოსმა, რომლის გვარი არ ვიცი, ყაზახს ხე-
 ლი აუკრა და მე სიკვდილს გადამარჩინა. ხარაჩოდან ღონე
 მიხდილი გადმოვარდი ძირს. ნავთის კრუჩკას თავი მოაძრო
 ერთმა ყაზახმა და, როგორც შემდეგ გადმოაცეს, უნდოდა
 ჩემ თმაზე ნავთი დაესხა და ცეცხლი წაეკიდებია. ცეცხლით
 დაწვისაგანაც აღექსი დარაჯმა გადამარჩინა. ჩემმა მტანჯვე
 ლებმა ესეც არ მაკმარეს, სთქვა ბოლოს მათემ.—ჩემთან
 სტუმრად მყოფი 20 წლის ქალი მ. ხ-ძისა ყაზახებმა გამი-
 ტანჯეს, ნამუსი ახადეს, გამოუბატურესო...“ საწყალი მათე
 დღესაც ძლივს აბრუნებს ენას და არ არის ტანზე მორჩენი-
 ლი. სიარული ჯერაც არ შეუძლია.

აი კიდევ წამების ამბავი, რომელიც თვით წამებულმა
 გადმოცა და რომელსაც ამტკიცებს მისი დალილავებული
 მკლავები და ტანზე 40 მდე კრილობა დროებით ზეტაფონ-
 ში მქოვარებ არქიზო კალანაძეზე (ასე 20 წლის ყმა-
 წვილია) ექვი მიუტანია, რაზემელი არისო. პირველად თუმ-
 ცა დაუბატომრებიათ, მაგრამ შემდეგ გაბართებულა და
 თავისუფლების ბილეთიც მიუღია შორაპნის მაზრის უფრო-
 სის ხელმწიერილი. მიუხედავად ამისა, ზეტაფონის საპოლი-
 ციო დარაჯებს მოქიფებით მისი სიკვდილი და კვირას, 20
 მარტს, თავს დასცემიან და უწამებიათ. კალანაძეს მარჯვენა
 ხელზე სამ ალაგას აქვს ხორცი ამოგლეჯილი, მარცხენა
 ხელზე ცხრა კრილობა აქვს, ხელები და მკლავები დასიებუ-
 ლია, ტანზე 27 ალაგას დაბევევილი და დაქრილია, ორსავე
 ფეხზე ოთხ ადგილას ხანჯლის ჩანარკობი ატყვია, თავზეც
 ერთი ღრმა კრილობა აქვს... „ნაშუადღევის 2 საათი იქნე-
 ბოდა,—მითხრა კალანაძემ,—თავს დამეცნენ ჩემს სახლში

ურიადნიკს კოლა ნემსაძის მეთაურობით 15 დარაჯი ვილა-
 ცას კერძო ინტერესით დავესმინე, ვითომც მე იარაღი მქო-
 ნდა შენახული. გაფულე კარები, შემოვიდნენ, გადაკრეს მთ-
 რახი და იარაღი მომთხოვეს. რაც არ მქონდა, ამა დასაძო-
 ცემდი. თავისუფლების ბილეთიც ვუჩვენე. დარაჯებმა ბილეთი
 წამართვეს და დამიწყეს თოფის კონდახებით ცემა. პერანგის
 ამარა ვიყავი. ცემით რომ ვერა გააწყვეს რა, ერთმა რუსმა
 დარაჯმა უთხრა ამხანაგებს (რუსული მესმის): ჩაიყვანოთ
 ყვირილის პირზე, იქ დავკლათ და მერე მდინარეში გადავა-
 გდოთო. თავზარი დამეცა, არავინ შემბრალებელი არ გამოძი-
 ხნდა; ჩემს ღრიალზე ჩემს მეზობლად მდგომნი მოვიდნენ, მაგ-
 რამ მათ დარაჯები თოფებით დაემუქრნენ და უკანვე გააქციეს.
 რუსი ამხანაგის წინადადება დარაჯებმა მიიღეს და წამიყვანეს
 წყლის პირზე დასაკლავად მე ვუმატე ღრიალს და მოვიდომე
 გაძლიანება. რაღა ნებით არ გავყევი, წამავლეს ხელი და
 ცემით ჩამათრიეს წყლის პირად. იქ ერთმა დარაჯმა, პლატონ
 ჟღენტმა, უთხრა ამხანაგებს: არა, აქ წყლის პირად ნუ მოვ-
 კლავთ,—ქუჩაში აიყვანოთ და იქ ჩაკლათო. ამხანაგები
 დაეთანხმნენ და ეხლა მალლა წამომიყვანეს. იქ სხვანაგე
 ავიდოდით, შევნიშნე, რომ ჟღენტმა და ერთი მისი ამხანაგი
 ეჯობებოდნენ ერთმანეთს—არა მე მოვკლავ კალანაძეს,
 არა მეო, და თოფები შეაყენეს. ერთმა დარაჯმა უჩრია
 ამხანაგებს: ჯერ წყალი დავალევიანოთ და მერე მოვკლათო.
 დადგა უკანასკნელი წამი განსაცდელისა. ის იყო მითხრეს
 კიდევ, წავმდგარიყავ წინ რამდენისამე საყენის დაშორებით.
 ვიფიქრე, სიკვდილი მაინც არ ამცდებდა მეთქი და დავაპირე
 გაქცევა. თუცა ძალიან ვიყავი დათეთვილი, გარს შემოხე-
 ული ნიფხავ პერანგი მთლათ სისხლში იყო ამოსვრილი,
 ნელ-ნელა სისხლისაგან ვიცლებოდი, მაგრამ ძალა მოვიკრიბე
 და ორს ჩემს ახლო მდგომ დარაჯს, როგორც შევიძელი,
 ორივე ხელი ვკარი გულში. იმათ წაიბორწიკეს და მე სამი
 საყენ კლდის სიმაღლიდან ხევში ჩავეშვი დარაჯები გაიშალ-
 ნენ და ალყა შემომარტყეს, მაგრამ ღამის სიბნელე გამოვი-
 ყენე, დავძვრი მტანჯველებს ხელიდან და ზეგნის მთაში
 შევაფარე თავი. იქ ორი დღე და ღამე ვეგდე მშვიდრი...“
 არქიპოს შემდეგ გამოუჩნდნენ გულშემატკივარი ამხანაგები და
 დახმარება აღმოუჩინეს.

მკითხველებმა იციან, რომ ეს მეორე თვეზე მეტია, რაც
 აფრასიონ მერკვილაძეს დაეძებენ. მისი დაჭერა თავს იღვეს
 შორაპნის მაზრის პოლიციის მოხელეებმა საპოლიციო და-
 რაჯებისა და ყაზახ-რუსების დახმარებით. ამ ერთის კაცის
 გულისათვის ღამის მთელი შორაპნის მაზრა გაანადგურონ.
 15 მარტს დიდი თავზარი დასცეს სოჯულ სახანოს, როგორც
 ეს გადმოცა ერთმა იქაურმა მცხოვრებმა. ცეცხლი მოუკი-
 დეს და გადასწვეს ალექსი ვარდოსანიძე. აქვე ცეცხლის
 ჩასაქრობად მოსულიყო ხალხი, მაგრამ არ მიუშვეს. ერთს
 მისულთაგანს, დარისპან ვარდოსანიძეს, დაჭერეს თავში
 თოფის კონდახი და საწყალი კაცი იქვე მოჰკლეს. შემდეგ
 ცეცხლი წაუკიდეს მელიტონ ჩუბინიძის, ხოსია ნებიერიძის
 და ამბაკო ჩუბინიძის სახლებს. დააბატომრეს 22 კაცი...

როცა ვბრუნდებოდი, დაბა ქიათურაში ერთი საწაფხა-
 რო ამბის მოწმე ვავხდი. აქ სოფლებში დედა კაცთაგან თავი-
 სუფლად ვერაინ გავიღის, თუ რამდენიმე კაცი დამცველად
 უკან არ მისდევს. ქიათურაში სამი მანდილოსანი ჩამოსული-
 ყო ახლო სოფლიდან და საჩხერისაკენ რაღაც საქმისათვის

მიემზავრებოდნენ სადგურის დარბაზში ქალებს ყაზახები მიუხდნენ და მოსვენებას არ აძლევდნენ. იქ დამსწრეებმა ქალები კერძო ოთახში შეიყვანეს და კარები ჩაუკეტეს, მაგრამ ყაზახები მიადგნენ ურცხვად და დაუწყეს კარებს მტკრევა. ბევრის ხვეწნა-დავიდარაბის შემდეგ ყაზახებისაგან ქალები ვისხენია. სამწუხარო ის იყო, რომ იქვე ასამდე ყმაწვილი კაცი იღვა და ასეთი პირუტყვეული საქციელი ყაზახებისა ყველას აბრაზებდა, მაგრამ ვერც ერთს მათგანს ხმა ვერ ამოელო.

აი, ასეთია მდგომარეობა ჩვენის კუთხისა. ხალხი განადგურდა და ყაზახ-დარაჯების თარეშს დასასრული არ უჩანს.

ქ. ქუჩუაძე.

პროვინცია ისტორიაში

(პ. ლავროვის „ისტორიულ წერილებიდან“)

II

ადამიანის და ერის ცხოვრების შედარებას რომ რაიმე მნიშვნელობა ჰქონდეს, მაშინ ვიტყუდით, რომ ადამიანის პიროვნებას შეესაბამება პიროვნება ისტორიულ ეროვნებას. არის წამები, როდესაც განვითარებული პიროვნება საზრიანობას აძლევს თავის არსებობას, სწონის თავის ძალ-ღონეს, იმსჯელება ერთის განსაზღვრულ რწმენით, ცხოვრების საზოგადო მიზანს სახავს თავის მიზანს და ცხოვრობს თანახმად ამ მიზნისა. და თუ ხან და ხან, გარეგან პირობათა ზედგავლენით, გადაუხვევს, მაინც ამ დასახულ მიზანში ხედავს ის აზრს და პროცესს თავის განვითარებისას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში რომ შეიძლება მსგავსი მოვლენის მოქმენა, მაშინ ჩვენ შეგვეძლო წარმოგვედგინა, რომ განსაზღვრულ ეპოქაში იღვიძებს ეროვნული შემეცნება, რომ ეს შემეცნება არის იმავე დროს ეროვნულ განვითარების შეგნებული მიზანი და რომ ამ მიზნისკენ მისწრაფვის ყოველი პიროვნება; ასეთი მისწრაფება გადაეცემის შთამომავლობას, რომელიც იმავე მიზანს ისახავს. ამ რიგად საქმე გადადის ჩამომავლობიდან ჩამომავლობაზე, სანამ არ დაიღვევა ეროვნებაში არსებული განვითარების ძალა, როგორც ეს ემართება პიროვნებას მოხუცებულობის დროს; ან სანამ ისტორიული კატასტროფა არ დაამსხვრევს ეროვნებას, როგორც, მაგალითად, ავადმყოფობა ან ძალმომრეობა ჰკლავს პიროვნებას.

მაგრამ ასეთი შედარება ფანტაზიაა. პიროვნებისა და ერის ცხოვრებაში საერთო მხოლოდ ისაა, რომ ყოველი აწ დამსხვრეული ეროვნება წარმოიშვა, გაიზარდა, განვლო განვითარების სხვა და სხვა საფეხურები, განვლო ხანა სიცოცხლისა და ბოლოს განიცადა სიკვდილიც. ფიზიოლოგიაც ამასვე გვიჩვენებს პიროვნების ცხოვრებაში; აქაც იგივე განვითარების პროცესია, რომელიც ბოლოს თავდება პიროვნების სიკვდილით. თუ გავუსწორებთ თვალს, საზოგადოების ისტორიულ ცხოვრებაში უნდა აღვიაროთ ხანა ყმაწვილობისა და მოხუცებულობისა. რაცა შეეხება ისტორიულ საზოგადოებათა სიკვდილს, ისტორიამ არ იცის ასეთ საზოგადოებათა ბუნებრივი სიკვდილი. იცის მხოლოდ, როგორ ანადგურებდა ერთი ეროვნება მეორეს. ანე რომ კითხვა, — შეუძლია თუ არა ისტორიულ ეროვნებას მოკვდეს თავის ბუნებრივ გზით, — რჩება გადაუწყვეტელი. მაშასადამე, ჩვენ შეგვიძლია ეროვნება შევა-

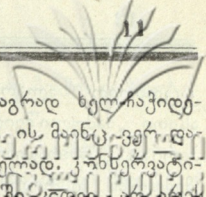
დროთ პიროვნებას, რომელიც იბადება, რომდენჯერმე გაყმაწვილდება, შემდეგ ბერდება და, უმეტეს ნაწილად, ხდება რაიმე შემთხვევის ან მკვლელობის მსვერპლად. ასეთი პიროვნება მხოლოდ ფანტაზიის სამფლობედ უნდა თუ მოიხსენიებ.

კიდევ უფრო ფანტასტიური იქნება, თუ იმ შეხედულობას დავადგებით, რომ ეროვნული იღვა ჩამომავლობით გადამოდის, როგორც შეგნებული ტრადიცია. არსად არავის, არც ერთ ისტორიულ ერში, არ აღმოუჩენია აზრდილიც კი რომელიმე იდეურ ტრადიციისა. ამა თუ იმ ეროვნებაში ჩამომავლობით გადადის მხოლოდ სრულიად არა იდეალური მისწრაფება. ამ მისწრაფების მოთხოვნილება საერთოა ყველა ეროვნებათათვის და არავითარი იდეის მატარებელი არაა ესა მხოლოდ ბუნებრივი ბრძოლა არსებობისთვის. ეს მოთხოვნილება აქვთ მხეცებსაც, ეს მოთხოვნილება ამოძრავებდა პირველ ყოფილ ადამიანებს მხეცებთან თუ ერთმანეთთან შეტაკების დროს, ეგვევა მიზეზი დღევანდელ ეროვნულ განხეთქილება-შეტაკებისა. პროგრესიული ამ მოთხოვნილებაში არაფერია რასაკვირველია, ბრძოლის გარეშე პიროვნებათა შორის არც იქნებოდა პროგრესი, როგორც შედეგი ამ ბრძოლისა; ეროვნებათა შორის უბრძოლველად საეჭვოა, რომ გავრცელებულიყო ცივილიზაცია. მაგრამ პროგრესის შესაქმნელად საჭირო პირობები თვითონ პროგრესს როდი ნიშნავს. ეროვნებათა შორის ბრძოლის ტრადიცია მხოლოდ წინაუსწრობს მათს ურთიერთ შორის სამართლიან და მოკიდებულობის შეგნებას; ამ შეგნებისთანავე წყდება ბრძოლა და იწყება პროგრესი.

ახლა დავკარჩენია განვიხილოთ ჩამომავლობით გადმომაველი შეგნებული გადმოცემა რომელიმე იდეალურ მისწრაფებისა. მაგრამ, შეგვიძლია ფაქტიურად დავამტკიცოთ ასეთი მისწრაფება? მაგალითისთვის ავიღოთ ორი ისტორიული ეროვნება.

ებრაელები, მიუხედავად იმისა, რომ რიცხვ-მცირე ერია, ისტორიულ როლს თამაშობდნენ ძველთა-ძველ დროს. ასეთსავე როლს თამაშობდნენ ისინი ევროპაში საშუალო საუკუნეებში და დღესაც არ არიან მოკლებული ისტორიულ მნიშვნელობას, ასე რომ ზოგიერთი მწერლები მეორმოცე წლებში გერმანიაში მოხსნად რევოლუციურ მოძრაობას აწერენ ებრაელთა გავლენას. ებრაელ სოციალისტთა სახელები წაუშლელად ჩაწერილია, როგორც მეცნიერების, ისე სოციალურ მღელვარებათა მატთანში. თვით ანტისემიტურ მოძრაობის მოთავენი, მტრები ებრაელებისა, აღიარებენ, რომ ეს უკანასკნელნი წარმოადგენენ საზოგადოებრივ ძალას, რომელიც გავლენა აქვს თანამედროვე საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე. ნუ თუ ერთ წამს შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, რომ ისტორიაში ერთისა და იმავე იდეის მატარებელი იყვენ ძველი წინასწარმეტყველები, საშუალო საუკუნეების ტალღუდისტები ან თანამედროვე ჰენე, როტშილდი, მარქსი ან ენგელსი? მაგრამ ამასთანავე არც კია ისეთი ეროვნება, რომელსაც განკერძოებულობა და ტრადიციის ძალა ისეთი ძლიერი ჰქონდეს, როგორც ებრაელებს.

მეორე მაგალითისთვის ავიღოთ საფრანგეთი. აქაც ვეძიოთ ისეთი თვისებები, რომელიც უფრო თვალსაჩინოდ გამოსკვივა მის ისტორიაში. ასეთ თვისებად ამ ბოლო დროს შეგვეძლო დავგვესახა მიდრეკილება ადმინისტრაციულ ცენტრალიზმისაკენ. ამაში თანხმდებოდნენ კონვენტი, დიქტორი-ნიორები და ნაპოლეონ III. პოლიტიკურმა მოღვაწეებმა გა-



ნახორციელეს გამგეობის ცენტრალიზაცია: უნივერსიტეტში ეს ცენტრალიზაცია განახორციელეს პროფესორებმა. ოგიუსტ კონტა, თავის პოლიტიკურ მოძღვრების დახმარებით, სურდა მოეხდინა ცხოვრების და აზროვნების ცენტრალიზაცია თუ ის თვისება, რომელიც წითელი ძაფით გამოკათობს და ზოგადია ყველა დღევანდელ პოლიტიკურ პარტიებისთვის, არ შეადგენს „ეროვნულ იდეის“ ელემენტს, მაშინ ძნელად თუ ვიპოვოთ სხვა რამ უფრო დამახასიათებელი. მაგრამ ცდილობდა კი ვინმე აღმოეჩინა ეს თვისება ფეოდალურ საფრანგეთში? არ შეიძლება მივიღოთ ის აზრი, ვითომ საფრანგეთის ერი ფეოდალურ ხანაში განკერძოებულ ერთეულს წარმოადგენდა. ავიღოთ რამდენიმე მომენტი, როდესაც საფრანგეთის ლიტერატურას უქველად გავლენა ჰქონდა ევროპაზე.

მე-XII საუკუნეში ჩვენ ვხვდებით საფრანგეთის საშუალო საუკუნეთა ეპიკას, რომელსაც ყველგან ბაძავდენ. პარიზის უნივერსიტეტის სხოლასტიკოსები მე-XIII და XIV საუკუნეებში მთელი ევროპის მოძღვრებად ითვლებოდნენ. მე-XVII საუკუნეში სასახლის პოლექსეებსაც გამოუჩნდნენ მიმბაძველნი. მე-XVIII საუკუნის ენციკლოპედია გაბატონებული იყო ევროპის აზროვნებაზე. შევადარაოთ ეს ოთხი ხანა, ამასვე მივუმატოთ უფრო ნაკლებ გავლენიანი ხანა საფრანგეთის რომანტიზმისა და ეკლექტიზმისა. რა ზოგადი იდეა შეგვიძლია აღმოვაჩინოთ საფრანგეთის განვითარების ყველა ამ საფეხურებში? საფრანგეთის აზროვნებას ხომ ასეთი თუ ისეთი გავლენა ჰქონდა კაცობრიობის განვითარებაზე. თუ უარვყოფთ ყოველსავე ხელოვნურად გამოწვეულ დასაბუთებას, მაშინ უნდა უარვყოთ საფრანგეთის აზროვნების ისტორიულ მსვლელობის ზოგადი იდეაც. ვგვევ შეიძლება ითქვას როგორც საფრანგეთის, ისე სხვა ეროვნებათა შესაჩინვე თვისებებზე. ზოგადი იდეა, რომელიც გამოსჭვივია რომელიმე ერის მთელს ისტორიაში, არ არსებობს.

ამ რიგად, ეროვნულ იდეას შეგვიძლია მივცეთ მხოლოდ დროებითი ზოგად ფორმულის მნიშვნელობა რომელიმე ეროვნების კულტურულ წარსამატებლად. ფსიხიურ მიდრეკილებათა და ისტორიულ პირობათა მიხედვით ამა თუ იმ ეროვნებას თავის არსებობის რომელიმე ხანაში შეუძლია გასწიოს ამა თუ იმ იდეის წარმომადგენლობა და, მაშასადამე, ამ იდეის სახელით შეუძლია დაიჭიროს განსაზღვრული ადგილი პროგრესიულ ან რეაქციონურ მოღვაწეთა შორის.

ეროვნების და იდეის ცრუ იდეალიზაციის დამსხვრევისათანავე კრიტიკამ უნდა მოძებნოს ქვეშარტი იდეალიზაციის სათავე. ჩვენ დავინახეთ, რომ ეროვნება თავის საკუთან ანსებათ არ არის პროგრესის წარმომადგენელი, ან ორგანო პროგრესისა, მხოლოდ შეუძლია გახდეს ასეთ ორგანოდ. ამ შემთხვევაში ქვეშარტი იდეალიზაცია ეროვნულ პრინციპისა უნდა მდგომარეობდეს იმ წყაროს ჩვენებაში, თუ როგორ შეუძლია ერს გახდეს პროგრესიის ორგანოდ.

თუ რომელიმე ეროვნება დიდ ხანს რჩება ერთისა და იმავე იდეის წარმომადგენელად, თუნდა ეს იდეა პროგრესიული იყოს, ბოლოს და ბოლოს გადავა რეაქციონერთა ბანაკში. ეს ხდება იმიტომ, რომ არც ერთ იდეას არ ეკუთვნის პროგრესის მონოპოლია. მეორეს მხრით, ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ ერთი და იგივე ეროვნება თავის ისტორიულ არსებობის დროს სხვა და სხვა იდეის წარმომადგენელად ხდება. ის ხან სათავეში უდგას პროგრესიულ იდეურ მოძრაობას, ხანაც მის დროშაზე წაიკითხავთ საოცარ რეაქციონურ ლოზუნგს.

აქედან გამოდის, რომ, რაც უნდა მაგრად ხელჩაქიდებული იყოს ეროვნება რომელიმე იდეაზე, ის მაინც ვერ დაერჩება სამუდამოდ პროგრესის წარმომადგენელად. უნივერსალიზმი და რევოლუცია აზროვნების სამეფოში ცდილობს თავმდები პროგრესისა. რა თუ ეროვნება ისტორიაში პროგრესის მატარებელი დარჩეს, თავის ხელმძღვანელ იდეას უნდა ემსახუროს იმ დრომდე, სანამ ის პროგრესიულია და ყოველთვის კრიტიკულად უყურებდეს ამ იდეას. როდესაც ეროვნება უარყოფს სახელმძღვანელო, მაგრამ დრო-გადასულ იდეას. ის თავის დროშაზე უნდა აწერდეს სხვას, ახალს, თანამედროვეს, რომელიც საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სამართლიანობის და პროგრესის შეტანის უკეთესი თავმდები იქნება.

აქედანვე გამოდის, რომ ყოველ ეროვნებას შეუძლია, ბედნიერ შემთხვევაში, გახდეს ისტორიულ პროგრესის მატარებლად. რამდენადაც უკეთ შეიგნებს იგი კაცობრიობის თანამედროვე მოთხოვნილებას, რამდენადაც საესებით განახორციელებს მას თავის ეროვნულ-კულტურულ ფორმებში, მით უფრო უქვევლი ხდება მისთვის ასეთი ალაგის დაქერა ისტორიაში. რასაკვირველია, ამასთანავე საჭიროა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ზოგიერთ პირობათა არსებობა. — საჭიროა, რომ საზოგადოებრივი შეგნება ნებას აძლევდეს და აქეზებდეს დამოუკიდებელ რწმენის განვითარებას პიროვნებაში; საჭიროა, რომ მეცნიერს, მოაზრეს საშუალება ჰქონდეს თავისუფლად გამოთქვას ის აზრება, რომელიც მას ქვეშარტივად მიაჩნია; საჭიროა, რომ საზოგადოებრივი ფორმები იცვლებოდეს ყოველთვის, როდესაც ისინი აღარ არიან გამომხატველი ქვეშარტივების და სამართლიანობის. ამ პირობათა გარეშე ისტორიულ პროგრესიული მნიშვნელობა ეროვნებისა უბრალო შემთხვევაზეა დამოკიდებული, რადგანაც ეროვნება განყენებული შემეცნება და მასზე ლაპარაკი, რომ ის შეიგნებს ან განსაზღვრავს რამე, შეიძლება მხოლოდ მხატვრულად. შეგნება და განხორციელება არსებითად შეუძლია მხოლოდ პიროვნებას. მხოლოდ ადამიანს შეუძლია თავისი ეროვნება გახადოს კაცობრიობის პროგრესიულ ელემენტად, ან მისცეს მას რეაქციონური ხასიათი.

ამიტომ ნამდვილი მამულიშვილოა მდგომარეობს თავის ერის ბუნებრივ მოთხოვნათა საკაცობრიო პროგრესთან შეფარდებაში.

ეროვნების, როგორც განკერძოებულ, დამოუკიდებელ ერთეულის დაცვა და ხელის შეწყობა სრულიად სამართლიანია და საესებით ეთანხმება იმ მისწრაფებას, რომ ის იდეები, რომელიც ადამიანს რწმენად გადაქცევია, ის ენა, რომელზედაც იგი ლაპარაკობს, ცხოვრების მიზანი, რომელსაც ის ისახავს, შეადგენდეს კაცობრიობის პროგრესიულ ნაწილს, არამც თუ ამოთხვრას სამუდამოდ. თავის ეროვნების უარყოფა შეუძლია მხოლოდ იმას, ვინც დარწმუნებულია თავის ერის ჩამორჩენასა და რეაქციონერობაში.

სხვა ეროვნებათა შთანთქმა — მოსპობისაკენ მისწრაფება ანტიპროგრესიული ფაქტია. ვისაც ასეთი იდეალი დაუსახავს, იმას იმდენივე უფლება აქვს თავის თავს მამულიშვილი უწოდოს, რამდენიც იმას, ვინც სასარგებლოდ ქადაგებს კაცობრიობის კულტურის შედარებას მეგლ-მტაცებელთა ზნობასთან. მსგავსი „მამულიშვილები“ რყნიან და ჩირქსა სცებენ ეროვნულ დროშას და ცდილობენ, შეგნებულად თუ შეუგნებულად, სამარე გაუთხარონ თავიანთ მშობელ ერს, მხეცობის დაღს აკრავენ მას და ხელს უშლიან ამ ერის მიერ სა-

კაცობრიო საღაროში პროგრესულ ელემენტის შეტანას. ასეთი „მამულიშვილი“ იყო კატონი თავის ცნობილ ძილის პირით: „კართაგენი უნდა აღიფხვრას დედა მიწის პირიდან“. შემდგემა ისტორიამ დაამტკიცა, რამდენი წააგეს ზნეობრივად და პოლიტიკურადაც რომის მოქალაქეებმა კართაგენის დაქვეით. ერთი ეროვნების მიერ მეორის შთანთქმისაკენ მასწრაფება არის უარყოფა ნამდვილი მამულიშვილობის, უარყოფა პროგრესის.

შეიტანეთ თქვენს ეროვნულ აზროვნებაში მეტი სინათლე; შეიტანეთ მის საზოგადოებრივ წყობილებაში მეტი სამართლიანობა, — მაშინ ის თამამად დიდდება იმ საფეხურზე, საიდანაც ზნეობრივ-კულტურულ გავლენას მოიპოვებს ჩამორჩენილებზე, არა თუ შთანთქმს და გაანადგუროს ისინი. ყოველ მოქალაქის ზნეობრივი უფლებაა, მოუპოვოს თავის ერს ასეთი გავლენა და ამით ხელი შეუწყოს საერთო პროგრესს. პროგრესი უპიროვნო პროცესი როდია; ვინმე უნდა იყოს მის მატარებელი ორგანოდ. ნამდვილ მამულიშვილს უნდა სურდეს, რომ ის ერი, რომელსაც იგი ეკუთვნის, გახდეს პროგრესის წარმომადგენელი ამა თუ იმ ხანაში. ამით ის ხელს შეუწყობს მის ისტორიულ მნიშვნელობასაც. ნამდვილი მამულიშვილობა მდგომარეობს იმ მისწრაფებაში, რომ შენი ერი გავლენიან მოქმედებას ეწვეოდეს კაცობრიობის წინმსვლელობაში.

ამისთვის კი საჭიროა, რომ მამულიშვილმა ილვაწოს ისეთ პირობათა მოსაპოვებლად, ურომლისოდაც შეუძლებელია საზოგადოების პროგრესიული განვითარება. აუცილებლად საჭიროა, ყოველი შეგნებული დამიანი ჩადგეს თავის მოშობლიურ ერში სამოღვაწეოდ, შეიტანოს მასში შეგნება, თვითცნობიერება; კრიტიკულად შეაგნებინოს ხალხს არსებულ წესწყობილების ყოველი მხარე, ერთი სიტყვით შეიქმნას აქტივი მონაწილე რეფორმატორულ და რევოლუციონურ მოძრაობისა; იმ მოძრაობისა, რომელსაც მიზნად აქვს ხალხში ისეთ ეკონომიურ და პოლიტიკურ წესწყობილობის შეტანა, როდესაც ყოველ მოქალაქისთვის სრული სოციალ-პოლიტიკური თავისუფლება უზრუნველ ყოფილი იქნება. ამ მისწრაფებათა გარეშე ნამდვილი მამულიშვილობა არ არსებობს; არის მხოლოდ მისი ნიღაბი, რომელსაც იფარებენ მოლაყებ პუბლიცისტები, ან ხალხის ნამდვილი მყვლეფელნი.

დ ჭოლაქიკა

ბიბლიოგრაფია

(ქართული ენის სახელმძღვანელო გერმანულ ენაზე)

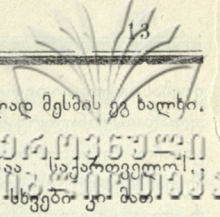
(A. Dirr: Theoretisch-praktische Grammatik der modernen georgischen (grusinischen) Sprache. XIV+170 გვ. Wien und Leipzig. Hartlebensverlag).

საქართველოში მცხოვრებ ქართველს არც კი შეუძლია წარმოიდგინოს, თუ რა ნაკლებად იცნობენ დასავლეთ ევროპაში ქართველობას და მის კულტურას. არა თუ საქართველოს წარსული და მისი თანამედროვე მდგომარეობა ევროპელებისათვის სრულებით უცხო ხილს წარმოადგენს, არამედ თვით სიტყვა *Georgien*-იც (საქართველო) თითქმის უცნობია მისთვის. ევროპაში მოსწავლე ქართველი ახალგაზღვრება თავის თავზე გრძნობს მწარე ფიქრების მომგვრელ შედეგს თავისი ერის ვინაობის გაუცნობლობისას: მას უძახიან ხან რუსს,

ხან სომეხს, ხან თათარს და კაცასიელ „კახაკს“ და ხან გინ იცის კიდევ რას. გერმანულ ენაზე, მაგალითად ქართული თანამედროვე ცხოვრების შესახებ სულ სუფილად წიგნი უნდა მოიძებნება (რაც ძლიერ ცოტაა მდიდარი გერმანულ ენობრივ-ლიტერატურისათვის). პერიოდულ პრესაში კი ქართველობის შესახებ სრულებით არაფერი იწერება და ევროპაში არც კი იციან, თუ რისთვის იღვრება საქართველოში ამოდენა სისხლი. უმთავრესი მიზეზი ამ ფრიად სამწუხარო მოვლენისა მდგომარეობს იმაში, რომ საქართველომ, თავის პოლიტიკურ დამოუკიდებლობის დაკარგვისათანავე, დაკარგა აგრეთვე ყოველივე მნიშვნელობა ინტერნაციონალურ პოლიტიკაში. მეცხრამეტე საუკუნეში ის, როგორც ერთი პატარა პროვინცია უზარმაზარ რუსეთისა, დიდად არავის აინტერესებდა. ამიტომაც, თუმცა კავკასიის წარმატაი ბუნება საკმაოდ ცნობილია, მაგრამ ქართველ ხალხის ეროვნული კულტურა და კერძოდ მისი ეროვნულ-პოლიტიკური მოსწრაფებანი კი წყვედიად იყო და არის მოკული. ამას დაუმატეთ აგრეთვე ქართველთა ცნობილი დაუდევრობა და გულგრილობა თავის ეროვნულ ვინაობის გამოჩენის საქმეში და საერთო ნივთიერი სიღარიბე, და ადვილი გასაგები იქნება ჩვენი სრული გაუცნობლობა დასავლეთ ევროპაში.

და მით უფრო სასიამოვნოა, როცა ვამჩნევთ იმის ნიშნებს, რომ ჩვენი ხალხის ვინაობაც არ იქნება ევროპაში მუდამ უცნობი. დიდად სასიამოვნო იყო ჩვენთვის, როდესაც ამ ცოტა ხნის წინად შემთხვევით ხელში ჩაგვივარდა ცნობილ მკვლევარის ა. დირრის მიერ შედგენილი ქართული ენის პირველი სახელმძღვანელო გერმანულ ენაზე შემდგენის სათაურით: „თეორიულ-პრაქტიკული გრამატიკა თანამედროვე ქართული ენისა“. სახელმძღვანელოს შემდგენელი ბ. ნ. ა. დირრი წინასიტყვაობაში, რომელშიაც, სხვათა შორის, საინტერესოა ახსნა მოყვანილი სიტყვა „ქართველი“-ს წარმოშობისა, დაწვრილებით მოგვითხრობს ქართულ ენის შესწავლის მნიშვნელობის აღმოსავლეთის ისტორიის გასაგებად, მწუხარებით აღნიშნავს, რომ ქართული ენის სპეციალურად შესწავლას ევროპიული მეცნიერება ამდენ ხანს შესაფერ ყურადღებას არ აძლევდა, და ამბობს: „დღემდის ქართული ენის სახელმძღვანელო გერმანულ ენაზე არ არსებობდა; საზოგადოდ არც ერთ ევროპიულ ენაზე არ იყო ერთი მთლიანი სახელმძღვანელო თანამედროვე ქართული ენისა. ჩვენი შრომის მიზანია სწორედ ამ ნაკლის შესება“. მართლაც, ეს ლამაზად და სუფთად გამოცემული წიგნი იმ ევა საკმაო მასალას უცხოელისათვის ჩვენი დედა-ენის შესასწავლად: შედარებით საკმარისად კარგადაა ახსნილი ქართული ენის გრამატიკული ფორმები, შიგ ბლომადაა ჩართული პატარ-პატარა, ადვილად გასაგები მოთხრობები, ლექსები ქართველ მგოსნებისა, ანდაზები და სხვ. ყველა ქართული სიტყვები იქვე გადათარგმნილია გერმანულად და ამნაირად შესაძლებელი ხდება სახელმძღვანელოთი უღექსიკონოდ სარგებლობა. წიგნის ბოლოს დამატებულია ს. ქართველოს რუკა და ქართული წერის ნიმუშები.

სამწუხაროდ, დასახლებულ სახელმძღვანელოში ბევრი კორექტურული შეცდომაა. შეპარული და ხან და ხან სიტყვები სრულიად დამახინჯებულია. ეს მით უფრო საყალბოა, რომ ქართულ ენის მოყვარულთა სიმცირის გამო წიგნს მეორედ გამოცემა დიდხანს არ ელირება. მიუხედავად ამ ნაკლისა, დირრის მიერ შედგენილი „თეორიულ-პრაქტიკული გრამატიკა თანამედროვე ქართული ენისა“ პირველი ცდაა გერმანელთათვის ქართული ენის სახელმძღვანელოს შედგენისა და



არ შეგვიძლია სულით და გულით არ ვუსურვოთ მის გავრცელება სპეციალისტ-მეცნიერთა შორის. წინასიტყვიანობაში ღირსი მადლობას უხადებთ კორექტურის შესწორებისათვის ბუდაპეშტის უნივერსიტეტის პროფესორს დ-რ აშბოთს (ცხადია, ამ უკანასკნელსაც ქართული ენა სცოდნია).

ამ სამიოდე წლის წინად ბერლინის უნივერსიტეტის შესანიშნავმა პროფესორმა ადოლფ ჰარნაკმა წაიკითხა ბერლინის ერთ-ერთი სამეცნიერო საზოგადოებაში მოხსენება, რომელშიაც მსოფლიო მეცნიერი ამტკიცებდა საქართველოს ისტორიის და კერძოდ ქართული ენის შესწავლის საჭიროებას გერმანულ მეცნიერებისათვის. როგორც მოსალოდნელი იყო, ადოლფ ჰარნაკის ავტორიტეტულ ხმას უნაყოფოდ არ ჩაუვლია: სწორედ მის მოწოდებას უნდა მივაწეროთ ის გარემოება, რომ მიმდინარე სააკადემიო წლის საზამთრო სემესტრში ბერლინის უნივერსიტეტში პირველად დაიწყო იმავ უნივერსიტეტის პროფ. ფინკმა ქართული ენის შესახებ სისტემატიურად ლექციების კითხვა (კვირაში ორჯერ).

ყველა ეს იმის მაჩვენებელი უნდა იყოს, რომ მეცნიერული ინტერესი ქართულ ენისადმი ევროპაში შესამჩნევად აზრდება და იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ შორს არ უნდა იყოს ის დრო, როდესაც ქართველი ხალხის საერთო ნაციონალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებას დაინტერესდებიან და ასე თუ ისე თავის ცნობის მოყვარებას ამ მხრივც დააკმაყოფილებენ. საჭიროა მხოლოდ, რომ ამ მიზნის მისაღწევად თვით ქართველმა საზოგადოებამაც მიიღოს თავის თავზე შრომა და ამ დიდ საქმეში (ევროპის სიმბატიის მოპოვებას ჩვენ დიდ პოლიტიკურ მნიშვნელობასაც ვაძლევთ) შესაფერი მხნეობა და ენერჯია გამოიჩინოს.

ა.გ. რამაშვილი.

მ ი შ ე ლ ი ს კ ო შ ე ზ ი.

(ლეკსი პროზაზე)

სოკოსავით ამოსულა დედა-მიწიდან, თუ ციდან გადმოკიდებულა ეს კოშკი? რამ სიმაღლეა!.. მე კი ზედ მწვერვალზე ვდგევარ და გადავჭყურებ ხელის გულსავით გადაშლილ პარისს. სახლები წერტილებად მეჩვენებიან, ქუჩები ვიწრო არშიებად და ზედ ადამიანის მიმოსვლა კი ჭიჭივლის ცოცვად. აქ, ამ სიმაღლეზე, სულ სხვა ნაირად ფიქრობს კაცი და სხვა გვარადა გრძნობს... და მეც ჯერ-ჯერობით მეტი არა მინდა რა, რომ მარტოდ მარტო, თავისუფლად აქ ვეძლეოდე ხოლმე ოცნებას!..

მაგრამ ეს ვიღაც მანდილოსანი ამკვიატებია და, მე რომ მოვდივარ, ისიც მალე გაჩნდება ხოლმე. დღეს კი დაუსწრია: დამხვდა და პირველად კიდევაც გამომესაუბრა:

- უკაცრავად კი ნუ ვიქნები და აქაური არ უნდა იყოთ თქვენ, როგორც გეტყობათ?
- დიახ, შორედან მოვსულვარ.. კავკასიელი!
- აა!.. ჩერქეზი?
- არა.
- ჰმ!.. ჰმ!.. ჰმ!.. მაშ უთუოდ სომეხი?
- არც სომეხი!.. ქართველი! საქართველოდან!..
- ქართველი?! ვინ არიან ქართველები? და სად არის საქართველო?
- კავკასიელი ხალხია... მიკვირს, რომ ჩერქეზები გცოდნიათ, სულ სომეხებს იცნობთ და მკვიდრ ქართველებზე კი არა გაგიგონიათ რა?!

— უკაცრავად, მაგრამ დღეს პირველად მესმის ეს ხალხი. სომეხებმა კი თავიც მოგვაბერეს.

— დიახ, ძალიან უგანგაშო ქვეყანაა საქართველო! თვითონ ქართველები ხმას არ იღებენ და სხვები კი მათ არ ახსენებენ.

- ამ სიშორეს რას მოუყვანიხარა?
- ავადყოფობას.
- მობეზრლით იქაურ ექიმებს და თავიდან მოგიშორეს?.. აქეთკენ წ მოგიტყუეს?
- აქ უკეთესი ექიმები არიანო.

— ექიმის უმეტესობა ყველგან ექიმია: მაჯას გინახავს, ენას გამოაყაფივებს, ყურს გულზე მოგადებს და დაგიწერს რეცეპტს. ამას მოანდომებს სულ ერთ წამს, მაგრამ შრომის სასყიდელი კი დიდია... კანსაკუთრებით აქ, პარიზში. მეც უცხო ქვეყნელი ვარ... ამერიკელი. წელიწადია, რაც აქეთკენ გადავრევი. შემოვიარე მთელი ევროპა, ვეძებ და ჯერ ვერ მიმიგნია..

- რას დაეძებთ?
- კაცი ეძებს იმას, რაც აკლია და განსაკუთრებით ქალი!.. მე ვეძებ სიყვარულს!..
- სიყვარულს?!
- დიახ, სიყვარულს უბიწოხა და თავისუფალს.
- ამერიკა მე დიდ ქვეყანად წარმომიდგენია და ნუ თუ იქ ვერ მოგიხახავს?

— ჩემს სამშობლოში? იქ ხელოვნებამ დაჩრდილა სიყვარული და ტრფიალება მედიდურობად გადაიქცა, ისე როგორც აქ, ევროპაში, სადაც ფულია გაღმერთებული, სიყვარულიც სავაჭრო სავანად გადაქცეულა!.. საუკუნო განსვენება ჩემ მშობლებს! დიდი მემკვიდრეობა დამიტოვეს: თვალ-ტანადობა, ჯანმრთელობა და შეძლება, მაგრამ ესეები ყველა ვერ მიკმაყოფილებენ უსიყვარულოდ!.. იმას კი დავეძებ და ვერ მიპოვია..

— საკვირველია, რომ მაგას ამბობდეს ადამიანი იქ, სადაც...

— იქ. სადაც ხელოვნება უკიდურესს წერტილამდე მოსულა, რომ მოჰხაზლოს ადამიანი და თვალ-ჯიბე მოსტრას!.. აქ გარეგნობაა!.. მომხიბლავი გარეგნობა, უსულო!.. და სიყვარულს კი თავის მოთხოვნილება და კანონები აქვს!.. ის კანონები მარტო გარეგნობაში ვერ იხარებენ. როგორც ყვავილს ნაში, ისე ეჭირვება ქალს სიყვარული! მაგრამ ვერსად ჰპოვებენ, დამონებიან პირობებს და ვინ გაამტყუნოს?.. არა, როგორც ამერიკაში, ისე ევროპაშიაც, დიდ ქალაქებში სიყვარულს არა აქვს ნიადაგი, იმ სიყვარულს, რომელიც ადამიანს ააფლერებს, აამაღლებს!..

- გეთანხმებით, როგორც ქართველი!
- რაო?! როგორც ქართველი?! ნუ თუ იქ, საქართველოში, სხვა გვარად ენისთ სიყვარული?

— მართალია. ამ უკანასკნელმა მონობის საუკუნემ თვისი ელფერი დასდვა ჩემ სამშობლოს; მიმბაძობის ხანა დადგა იქ, მაგრამ ჯერ კიდევ არ მომკვდარა, — მხოლოდ დასწრულე-ბულია!.. და სწეული ზოგიერთ ძველ აღთქმას ვერ უარს ჰყოფს და მათ რიცხვში სიყვარულსაც. მართალი სთქვით!.. აქაურ ქალს განა სიყვარული მოეთხოვება? ის მორთულ-მოკახმული, ფერნაცხები და სარკის წინ დაქანცული გამოდის, რომ აქეთ-იქით ქსელი გააბას და ბუზი დაიჭიროს. ოღონდ ბუზი კი იყოს და მისთვის სულ ერთია, ვინც იქნება!.. როგორც ქართველს, არ მესმის ეს!.. ჩემ სამშობლოში ხელო-

ვნებას ჯერ კიდევ არ დაუწავრავს ბუნება. ვარდი თავისუფლად სუნნელოვანად იშლება, ის ნახად თავსა ჰხრის და ყაყაო მელიდურობს!.. და სადაც ეს სამი ყვავილიანობა არ შეთანხმებულა, ვერც იკიდებს ფეხს სიყვარული! თვით სიყვარულია ყოვლის შემძლებელი ხელოვნება და ხელოვნება აღარ ეპირება!.. სიყვარულია ღმერთი!... იყო დრო, რომ ქართველ ქალთა უმეტესობას, გარეგნობით ზემოხსენებულად შემკულს, შინაგნობაც ეკავშირებოდა: სული სცემდა ხორცს ნათელს და ხორციც სულ შექათათებდა!.. დღესაც კიდევ თუმცა იშვიათად, მაგრამ მაინც აქა-იქ სადმე კიდევ მოიპოვება ნამდვილი ქართველი ქალი და ერთს მათგანს მე კიდევ ვეთაყვანები და ეს თაყვანია უსმო ლოცვა-დიდება შემოქმედებისა!.. ჯერ სანამ მთა-გორას მოფარებული მზე მწვერვალზე თევს ამოჰყოფდეს, გაისმის ცისკრის ზარივით ტუბილად, გულის სიღრმეზე ჩამწდომი მისი ხმის წკრიალი! ეჰ, გაუღვიძნია ჩემ სატრფოს, ხელ-პირი დაუბანია, დაუფარცნია გულ-მკერდზე დატევერებული თმა, ჩაუცვამს უბრალოდ და შვილებს ისტუმრებს სასწავლებელში, რომ მერე საოჯახო საქმეს მოჰკიდოს ხელი და დაღამებამდე ფეხზე იდგეს. მთელი დღე მოძრაობს და მისი მოძრაობა საარაკოა! ყოლიფერა ჰშვენის: გაიღიმებს, თითქო ცა გაიხსნაო, მოიქმუხენის, თითქო დედა-მიწა შეიკრაო!!

მინახავს მის წამწამებზე კურცხალი ჩამოკიდებული, მინახავს და ძლივს გადავჩენივარ დადნობას!..

დღიურ შრომით დაქანცული, ღამით რომ ქვეშაგებში მოისვენებს ხოლმე, თითქო მთავარე მოვიანაო, მე მიეღვივარ ათრთოლებულა, მუხლს ვიყრი მის წინაშე და ზეგარდამო შთავგონებული ვეამბორები მის ფეხებს!.. ვეამბორები მიტომ, რომ იმ ფეხებზე იდგა მთელი დღე და იმ ფეხებს მიმოჰქონდა აქეა-იქით მაშვრალი!.. წმინდაა ის ამბორი, როგორც დედის ცრემლები, და იმ ამბორთან ერთად გათავდება ჩემი სიცოცხლეც!..

ასე ვამბობდი ღელვებული, ოცნებით გატაცებული და გვიყურებოდი იქითკენ, სადაც ჩემი სამშობლო მეგულეობდა. სულ-ვანაბული ამერიკელი ქალი ყურს მიგვიბედა დიდხანს და ბოლოს წამოიძახა: აი სად ყოფილა სიყვარულის ბუდე და მე კი სად ვეძებდი?!.. უნდა წავიდე...

— სად? პარიზიდან საქართველოში? ეგ სულ ერთი იქნება, რომ დიდებულ დარბაზიდან გლეხის ბოსელში გადავიდეს კაცი!..

— არა!.. იქ, სადაც წამხედურობა და მიმბაძობა არის გამეფებული, გინდ დარბაზიც იყოს, არ მინდა!.. იქ კი, სადაც ორიგინალობაა, გინდ ბოსელიც იყოს, მომევა რა მოსალოდნელია!.. იქ სიყვარული იხარებს და, სადაც სიყვარულია, ღმერთიც იქ არის!.. მე უნდა ვნახო შენი სამშობლო და ისიც!..

— ვინ ისიც!..
— ის... ის, ვისაც შენ მაგრე იხსენიებ. .

აკაკი.

მინახავს ნამუშავარი

I

სადგომის რვა საათი იყო. ბნელ, ნუსტიან სარდაფში ორი პატარა არსება ჭკუჭიან ტახტზე მოკრუნჩხულა-ეო და ერთმანეთს მაკრას ჩაჰკროდნენ. თვლები დაეხუჭათ, თუმცა-კი არ ეძინათ. შეშოდეგომის ნიადაგით შერწყმული ფოთღას შრადღებ-კი სხობდნენ მ-

წიებს შიშს ჰგვრდა. ყოველ ხმაურებაზედ ისინი ერთმანეთს უწოდებდნენ და, თითქოს არ უნდოთ ამტანნ ვისმეს თავიანთი არსებობა, ყოველ ფეხი-ფეხზე სულის თქასანდ-კი შესწევდნენ. მაკრასზე რადამც გაბრან, დაეჭ ხსოვნა-ჭრჩხულს და გადმოკედო. უმტროსი, თამრიკო, შუკრთა და უნებლიეთ დაიკიფა.

— სსუ... ნუ გეშინიან!.. თავგმა ჭიქა კადმოკედო... გაამხსნე უფროსი, — მარამ, და შიშისაგან აცხვანებული თამრიკო გუფზე მიიკრა.

მარო ვითამ გულადობას იხნდა და პატარა დას ამხსნეუბდა, შიშს უქარწყლავდა, მაგრამ თითონაც შიში იტანდა და ის იყო, ტირილი ერეოდ, რომ გარედან ფეხის ხმა შემოესმათ. ვიდეც დერეფანში ჩამოვიდა და კარებზე დააკაკუნა.

მაწიბი გიტრუნენ.
— არავინა ხართ? მარო, კარა გაშიდე!
— მამა დეიდა, მამა!.. შესძახეს გახარებულმა ბეშეებმა და კარა გააღეს.

დადღულ დაქანცული მისკა სარდაფში შემოვიდა.
— დამთვა რატომ არ ავითითათ? ჰქითხ მან ბავშვებს.

— ნახოთ ადარა გეჭკს... დადინე-ღული უნახუნს თამრიკი.

— შე გაკვეთილები უნდა მოშემხადებინა და... ვვლარ დასრულა მარამ. მისკამ ჭიბიდან სანთელის ნაწივე ამოიღო და მოშეიდა.

— სსუ-ღული არაფერი გაქვთ?
— დღეს არც ჩვენ გვატყვიან... სთქვა თამრიკი და სსუგადურის თვალებით მამას შეხედა.

— აი ფული დაგიტოვეთ? იწუნა მისკამ.

— ის ფული... სსაგდმოფთში გიყავით დედასთან და ბუდეც წავუდეთ, წაიღულღულა მარამ და სსაგაკავი თითი პირში ჩაიღო.

— როგორ? განა დღეს შეკლასში არ უფთვიხარ?
მარამ თავი დახარა.

— შეკლასში არ უფთვიხარ? გამეორა მახკამ.

— ვიყავი და... გამამაგდეს... ძღ-გ გასაგონათ ჩაილხპარაკა მარამ.

— რათა?
— სწავლის ფული არ შემოგიტანია და... მუქთად ვერ გასწავლით... მაროს უნდოდა უკვდაფერი იქ გატანილი ემბნა მამისაივის, მაგრამ შეხედა მის დატანჯულ სხეს და ხმა გაჰქვიანდა.

— ოჰ! დაიგმინა მისკამ და მაკრასზე მუშტა დაჰქრა.

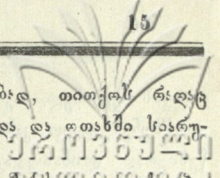
ბავშვები შეკრთნენ და ერთმანეთს გადახედეს. სინამეხე ჩამოვარდა. სინათლის შუქი ზარმაცად ეფრთხობდა მათ სხეებს. თითქოს ქანდაკება, სმივენი უძრავად იყვნენ. მახკამს მარცხენა ხელზე თავი დაეურდნო, მარჯვენა მოწვეტილივით მაკრასზე დაედო და გასტერებული სანთელს მისწვრიდა.

მამის დატანჯულ სხანს შეხედვამ მაროს გული აზრეო, თვალებზე ცრემლები მოადგა და მაწიბ ტუჩებზე თრთოლდა დაუწყეს. ის მახკამდარი იყო მამას სვედის მახკამს და უნდოდა როგორმე გაემხარებებინა, რითიმე ესამიყნებინა. მივიდა ლოკინთან, გახსნა თავისი სწიგნი და დაკვიცილი ქაღალდი ამოიღო.

— მამე... ეს დღემ გაზოგიტყვიანა, გაუბედავად სთქვა მან და წერილი გადა.

მისკამ სსაქარზე გახსნა და კითხვა დაიწყო.

მაროს და თამრიკოს, რაკი მამის განხარებების მახკამი იბოვეს, სსხე გაუბრწყინდათ, რივიდნენ, ხელები ნაკაჰქვემ ამოიდგეს, დაეურდნენ მაკრას და, ტუჩებზე დიმილით, მონინარე თვალები მამას მიამერეს. გაკვიცილი შიში და მწუხარება დაეაწყდით. „მამა წერილს წაიკითხეს“... ფაქობდნენ ისინი. „გაიღიპეს, გაიღინეს, შერე ორივეს მიუღერეს, აკობეს კიდევ... დღეს დედა მთელი საათი ჰქოცნიდა...“



მკვრივ მიხვას თანდათან მდგომარეობა ეტობოდა. სხე იტვირთებოდა. დღეობდა შუბლი შეეკუმუნა, წარბები შეიკრა, და სხვის უფრო კუნთი აუთრთოდა; ბოლოს ხელები აკანკადა და წერტილი გაკარდა. განწირულებით თავში ხელი წაიფლო და გულსაკლავად ამოხსენეს...

გაკვირვებული ბავშვები ხან მამას შესვლავდნენ, ხან ერთმანეთს მიანერდებოდნენ. მამამ არ გაციანა... მხოლოდ მწერს დიმილია გაუბნა ტუჩებზე... მადლობაც არ უთხრა წერილისათვის!... მ. რაჭოთ, ჩვეულებრივზე უფრო მთადრებოდა... უფრო მკვრივ დიკრეს... და ეს კვების მათ ნორმს გულს დასხვარებით მოხვდა. ისინი ხმა ამოუღებელი აშაძნენ და კუთხეში მიდგნენ. „რა ეწერა წერილში? რად მოიდრებოდა მამა?“ ფიქრობდნენ ისინი, მკვრივ ვერ გამოეცნოთ.

გულმა მათ რაღაც არა ჩვეულებრივის სისწრაფით დაუწყო ძებნა. ხან აბერებოდა, გაკანიერებოდა, ხან მოკუმშებოდა, და მატარებოდა ისე, რომ სულის თქმაც-კი უჭირდათ. ისინი მზად იყვნენ ეტონათ, თვალებიც თითქმის სავსე იყო ცრემლებით, მკვრივ მამის ხათრით ვერ ბედავდნენ. ბოლოს ერთი ძლიერად შეისუნთქეს და სარდაფში გაიშა ნორჩი, წმინდა, გულუბრუნად რაღაც ხმა... ეს იყო ბავშვის სხეტაკ გულიდან ამოხსენილი ბირველი ამოხსენა.

ორთავსე გულზე მოეშვა, სიამოვნება იგრძნეს... მობრუნდნენ და სველიანი თვალები მამას მიანერდეს.

მამაკა ისევე იმ მდგომარეობაში იყო, — წერადს დასტკეროდა და ერთსა და იმავე სიტყვებს კითხულობდა: „შე უდმერთო, სიკვდილს გადავიწი. ესაა სრულიად კარგია ვარ, რაღაც მხრნობს საკვადმიყოფი? გამოვიყანე აქ დან... შენი თუ არ გაქვს, — ისესხე... ხომ იცი, რაც დრო მიდის, მეტი იყოლი უნდა ვიხდით სრულიად უსარგებლოდ.“

— „გამოვიყანე აქ დან“... ადვილი სთქმელია!.. ფიქრობდა მამაკა. რითი გამოვიყანო?.. სდა მამაკა ფული? ან ვინ მისესხეს?.. „მეტი ფული უნდა ვიხდით სრულიად უსარგებლოდ“... ჭი... მწარედ ჩიცნა მან. განა მთელი ჩემი ნაშრომი უსარგებლოდ არ მიდის? განა მთელი ჩემი ძალა დონე სხვის სასარგებლოდ არ იხრჯება? სდა არის საშრომად? ადამიანი ავადმიყოფიანს განიკურნა და მინდ ადარ უშვებენ.. უფრო დღე გადასახადს მიმატებენ...

მამაკამ, რაც ძალი და დონე ჭქნდა, მაგილას მუშტი დაჭრა და სასწრაფოებოდა დაიკინა:

— სდა არის დმერთი?

— მამაკა! შეჭვირეს შეშინებულმა ბავშვებმა და მისკენ გაქანენ.

მამაკა განს მოვიდა და თვალები ცრემლით აკვსო.

— არაფერი, არაფერი... ნუ გეშინა, შვილებო... ამშვიდებდა ის. ფიქრში ვიყო... დაწყით, დიდიანთ; ხვალ დედას დავიხსნა; მოვა, მოგივლსთ, მოვალერსებთ... წადთ, დაწყით. მან თითოეულიც გადაკრცნა შვილები, გადასახა ბირჯვარი და თითოეულიც ხელში ჩაუკრა.

შეშინებული ბავშვები ჭერ კიდევ განს ვერ მოსულიყვნენ და დოგინის გაშლის დროს ხშირად გადმოხედავდნენ ხოლმე ფანჯარასთან მდგომ, ფიქრით გატარებულს მამას. როცა ევლათფერი მზად იყო, თავიანთი ნობთი ბაღშია ქვეშ ამოადვს, დაწინდ და ერთი წუთის შემდეგ სარდაფის სიხუმის მათი მშვიდი და უდარდელი ფშვანა არდევდა.

მამაკა მიუჯდა მაგილას, ჩაჭვიდა თავი და ფიქრს მიტანდა.

— რა ვქნა? რა ვიღობ? ფიქრობდა ის.— 12 მანეთი სავადმოფთხო, 5 მანეთი სწავლის ფული, სამი მანეთი ბინის ქირა... მე-კი სულ 14 მანეთი უნდა მივიღო... 5 მანეთით დაჯიშებული ვარ, — დარჩა 9 მანეთი... ცხოვრება არ გვიხდება?..

ამ ფიქრებით გატარებულ მამაკას უტბა, თითქმის რაღაც იმედი მოეცა, სხე გაუბრწყინდა, წამოფრდა და თანხმა სარგული დაიწყო.

— მამაკა... სთქვა მან, — გაკეთებულ მამაკას წინაშე მამაკა ბიროსი, — 14 მანეთი. ხვალ სამამათა; მამათამდე უნთი დღეა. თუ ჩემს შრომას გააკრეკებ, მამაკას მამათამდე გააკეთებთ მამაკა მათს მამაკას, — ეს იქნება 28 მანეთი და ცხრაც სულ 37 მანეთი... დარც ვაღის ალუა დამჭირდება, ნატოსაც გამოვიხსნა და სცხოვრებდა დარც დავჯიშება. სამი დამე რომ არ დავიძინო, — არა მამაკა რა; სამაკიერად ვივარს დავიძინებ.

„ხვალვე მუშობას შეუდგები, ქარხნის დირექტორს ვითხოვ, ცალკე თათხი მომიტყეს და გამოიანთს გადგ... ეს მათთვისაც სასარგებლო იქნება. თუ ეს ვალი მოვიძიებ, შენე ადარაფერი მიტვირს“...

ეს იტვებობდა მამაკა და თათხში მხარული დადიოდა, სანამ სანთელი სრულიად არ ჩაიწვა და არ დაბნულდა. მხოლოდ მამაკას მოაგონდა, რომ დაწვლის დრო იყო. ხელებიან ფათურით მოხანა დოგინი, გამადა და ჩაწმული მიწა.

II

ნამუდღევსი ბირველი სანთი იქმნებოდა. მადლიან კედლებით შეხედული ქარხნის ეზო მუშებით მოფენილიყო. სადილს შემდეგ მუშობის დაწყებას ელოდნენ. ზოგნი კედელთან ჩამწკრივებულიყვნენ და შემოდგომის, სამოდ მცხერკარე ვიხის სხივებისათვის ზურგი მიეშვირთ. ზოგი ქარხნის დიდ კარებთან ჩამჯდარიყო და ცარიელა ბურს მადიანად იღუქებოდა. მხალჯახად, ფერკრთლი ქალები, ხელ გაუბნა დასცირობდნენ; თავსაფარები ცხვირზე ჩამოეწათ და თავიანთ უსიცოცხლო, მამაკად თვალებს მზეს არიდებდნენ.

მატარა ბავშვებიც აქ-იქ ჩაწუტულიყვნენ. თავი გვერდზე გადაკედიან და ხელები მოწვეტილივით ძირს დაეშვათ. მზე, ვითა მცდური, დანათბდა ამ ნორჩ მუშაკთ, თითქმის იწვევდა მათ სცელქმად, სლადობოდ, მკვრივ ქანცმალეულნი მხოლოდ შერათ შესტკეროდნენ მხარულად მოათამე მზის სხივებს და მტკვრში გაწვდალ ფეხებს ხან გაშლიდნენ, ხან უდონად ერთმანეთს შემოკარგდნენ.

მხოლოდ ამითი ენერგიის გამანადგურებელი, უსარგებლო შავი გემში თვალუწვანულ სიგრძეზე ელოში გწოლილიყო და მისკენე ანდილად ქვერულს ადამიანებს გულგრილად შესტკეროდა.

ცოტათი შეეზოგეს თუ ეტობოდა სხეზე კამოფთვება. ის გახეულიყო დიდ ქურქში, ტიშკართან დასაჯდომზე გაწოლილიყო, კრძელ ჯახი გვერდით მიუუდებინა და თავის მატარა ძაღლს ეთამებოდა. განებირებული ძაღლი ხან უფთო გულზე შესტკებოდა, ხან ხელებს უღკავდა, ხან დრებით თავის მასის კბილებს ქურქის კალთას ჩაჭვიდებდა და თავისკენ ეწოდა. კამოფთვა შეეზოგე სტატება ურებში ხელს, ათრევედა გულზე და ადერსით ეუბებოდა:

— შუკა, შუკა!.. შე ეშმაკო, შენა, როგორ ცელქობ, როცა მამაკა ხარ!..

შუკიც, მადლობის ნიშნად, თავის მატარანს თვალებს უღკავდა.

შეეზოგე ხშირად წამოდებოდა ხოლმე და კარებისკენ გაიხედავდა, რომ თავისი მოვალეობა მტკიცად და შეურთეველად შეისრულიებინა და ქარხნის წესრიგი არ დაერღვია. ამ სამსახურის დასრულების დროს მისი თვლები უნებურად განერდებოდნენ ტიშკარის წარწერაზე, რომელსაც სასტობით წაიკითხვდა: „გარეშე ბირ...“

თათვის შემოსვლა აკრძალულია, მიმოხილვად კარგადაა, რომ დარწმუნებულიყო, განაღონ რომ არაფერი არღვევდა და, რაკი ვეღვაფერს წესიერად დაინახავდა, წამოწებოდა და ასევე შეუთან თამაშის განაგრძობდა.

შეუბრალებდა ბატონის ადვოკატს თავი მიანება, ეურები დატყობილი და დაიდრინა. ცამხვდა და ვეფთო ტიშურისაგან გეძინა. ამას მოჰყვა კვილი. შეუბრუნებელი შეეზოვე წამოვარდა.

— შეუ, შეუ!.. მიუვირა მან და ქუჩისაკენ გაქანა ბატონისა სმარქი ძაღლი შეჩერდა და კულის ქიქვს და წუწკნი დაიწყო. ორი ბატონი და ბავშვი მიწაზე განარცხულიყო და შეშინებული ერთმანეთს ჩავერდნენ.

მთდაქანდულ სახეს მიწის ფერი დასდებოდა. შვი თმები ბურღინოვანად, დაღებულ ზირიდან მწიკთი თეთრი გობილები ბრძოლით გასიკრთოდნენ. შეუწია თავადებიდან, გადახდავნი ცრემლის ნაკადული მწიკთი, ღამაზ ნიკაძევემ ასევე იწოდდა.

ბავშვებმა, რა დაინახეს ადამიანი, ტირილს უმარტეს და სველი თვალები შეეზოვეს მიამერეს.

ამათ ტირილზე მუშეობი მკარგდევნ და, რაკი ქუჩაში გამოსვლის ნება არა ჰქონდათ, კარებიდან ცქერა დაწვიეს.

— ვინ გინდათ? დიდგულად შეეკითხა შეეზოვე და ბავშვებს მიამხდოდა.

— მამა მინდა... ა... ა... ტირილით სთქვა უფროსმა.

— რას მიჰქვარებ, შე დევე! რომელი მამა? განა არ იცი, აქ შემოსვლა არ შეიძლება? დაივირა შეეზოვემ.

— ჩემი მამა... ა... გააბა უმირნოსა და სახელით თვალები ამოწმინდა.

— გასწი, გასწი! უბრძანა შეეზოვე და გამობრუნდა.

ამ დროს ერთი შეშთაგანი, სერკო, გამოეთიშა სხვებს, მივიდა ბავშვებთან და ადვოკატს ჰკითხა:

— ვინაი შვილები ხართ თქვენ?

— ში... ხა... კა... სი... ასევე ტირილით უმხსუნა უფროსმა.

— რომელი მისაკისა?

— ბეჩავა... მისა...

— „თავიანი მისაკისა“...

— „ჩვენი მისაკისა“... გასმა მუშებში და ამას მოჰყვა საერთო ჩიჩქოლი.

— შერე, აქ რადად მისულხართ? განაგრძო კითხვა სერკომ.

— სავი დევა, შინ არ მისულა... გუდაპსკენით განაგრძო მარამ, დედა საფადეო, მამა წიკს... ჩვენი გუშინ არაფერი გეგზინა... დამე მარტონი ვართ... არც შეკლავი წავსუღვარ...

ამ დროს ერთი ქარხნის დირექტორი გამოვიდა.

შეეზოვემ თავის ბატონს დაინახა თუ არა — დატრიალდა, ჩაერდა მუშებში, ერთი ორი მუჯღუგური ბავშვებს წაჭრა და დაივირა:

— გასწით, გასწით... შედით გზაში... აქ დეგმა აკრძალულია...

რაკი დირექტორი დაინახა, სერკომ ჩაჭკადა ხელი ბავშვებს და მასთან მიიყვანა.

დირექტორმა ასევე დახედა მათ, გამოჰკითხა ვინაი და ბოლოს სთქვა:

— მისაკა ბეჩავასს შე ნება მიუცეო ცალკე ოთახში ემუშავა იმ ზიარობით, რომ შინაბაშე ორმოცდაათსი მამარსი გაუკეთებინა. ამოდო უბის წიგნი და შიგ დახედა. მათე ჩომერმა შეეზოვს, ქვევით სარდალით.

დირექტორი განტრინისაგან წავდა, სერკომ ბავშვები სარდალი საკანს წაუყვანა.

მივიდა თუ არა, სერკომ კარებზე დააკაუნა და შეძახა:

— მისაკ!

მასუხა არ იყო. ტუტურტინიდან სინათლე მოსწიდა:

— მისაკ! კამეზარა მან და კარს მიამწი.

კარი მიგინდინა იყო დავეტილი.

— ბეჩავაძე! უფრო მაღლა დაივირა სერკომ. ოთახიდან სინათლე ხრტინი მოსწიდა. ზარდაცეული სერკო კარებს მოშორდა, მაგრამ თითქოს შეუღურება იტრინოვო, რაც ძალი და დონე ჰქონდა დაეჭახა და კარი შეამტრინა.

ქვით მოთენილ იატაკზე მისაკა უგრძობლად ეკდო. სერკო მიიჭრა მასთან, გასახდა, — ცივი იყო.

— ჩქარა, კეში, კეში! დაივირა სერკომ და გარედ გამოვიდა.

ბავშვებმა საშინელი დრიალი მომტეს.

მოტრეფდნენ მუშები. მივიდა დირექტორი. მან ჩვეულ ბრივის გულცივობით შეხედა მისაკს.

— რა დავმართა? იკითხა მან და ცხვარსახოც ცხვირზე მიამწი.

მისაკს სახე სრულიად დაღმეკლდა, ზირიდან ჭკივი სდიოდა. კისრე მოკრეხდა, მარჯვენა თვალი დახუჭოდა და მარცხენა კი უსინტონოდ იყურებოდა. ხელფეხი დაკვრინხდა. მის კარში მამარსკი, გიფლები და თამაქო გურა. ამის დაინახამ დირექტორი უფრო გაბრუნდა.

— საკვირველია, დემომინი!.. თუ მუშობა არ შეუძლიათ, რადად ჰკითხვენ ხელს?! ამდენი ზარდალი!.. სთქვა მან გაბრუნებულად და კარში გავიდა.

ქვით მოვიდა. დიდი ხნის ურადლებით მინჯვის შემდეგ გამოხდა:

— დამდა... ცოცხალია, მაგრამ მარჯვენა მხარე წართმეულია აქვს.

გონება დაკარგული მისაკა დააკვს საკარებზე და საფადეო ფოსაკენ გაქანდა.

— მამა... მამა... ა... გულსაკვავად დრიალებდნენ მარო და თამრო, რადესაც მათ თავის სახლისაკენ სერკო ეტლით მიამწი რადლებდა...

გ. შალიკაშვილი

შეცდომის განწორება: „ივერიის“ მესამე ნომერში პირველ გვერდზე დაბეჭდილი ლექს ბოლოში შეცდომით არ აწერია ავტორის — აკაკის — სახელი. — მეთმე ნომერში ნიკოლოზ ბესარიონისძის ლოლობერიძის (ხრით გურულუბის სსარგებლოდ შემოწირულად შეცდომით აღნიშნულია 25 მ.წ., უნდა იყოს: 100 მან.

რედაქტორი ფ. გოგინიშვილი
გამომცემელი თ. დი პავლე ი. თუმანიშვილი.



მოითხოვით ნამდვილი

„ოქტობრის“ მ. ვ. ლუბაძისა

ეს წამალი სრულიად აკრობს რამდენსამე დღეში ძველს ბებერას და მეტ-ხორცს ძირიან-ფესვიანად, მხოლოდ ერთჯერად უნდა ჰქონდეს მთავრობისაგან დამტკიცებული, № 22478.

იყიდება ტფილისში — სააფთიაქო საქონლის კავკასიის სავაჭრო ამხანაგობა და მის განყოფილებებში ბაქოსა და ბათუმში. (წლ.)